

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
KATEDRA LINGVISTIKY A UGROFINISTIKY

Diplomová práce

Martina Soukupová

Citoslovce inspirované zvuky s lidským původcem
jako slovní druh ve finštině

Interjections inspired by human sounds as a lexical category in Finnish
language

Praha 2011

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Lenka Fárová, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce Mgr. Lence Fárové Ph.D., za poskytování konzultací a trpělivost při řešení problémů. Dále děkuji příteli, Mattimu Salamovi, profesorovi na Univerzitě v Tampere, který mi pomáhal při sbírání materiálu a překladech. V neposlední řadě děkuji všem svým blízkým a rodině za pomoc a podporu (ať už psychickou či materiální) při tvorbě této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím, aby práce byla uložena na Univerzitě Karlově v Praze v knihovně Filozofické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Praze dne

.....

Obsah

1 ÚVOD	6
1.1 Terminologie	6
1.1.1 Citoslovce.....	8
1.1.2 Onomatopoeie a onomatopoetika.....	9
1.1.3 Onomatopoeia.....	9
1.1.4 Partikule.....	10
1.1.5 Komiks.....	10
1.2 Formální charakteristika citoslovcí	11
1.3 Citoslovce ve finštině obecně	12
1.3.1 Onomatopoeia z pohledu české a finské lingvistiky.....	12
2 CHARAKTERISTIKA SLOVNÍHO DRUHU	17
2.1 Obecně o slovním druhu v češtině a ve finštině	17
2.2 Citoslovce ve finštině	18
2.3 Partikule a jejich podkategorie	20
2.4 Přejechy mezi citoslovcí a jinými slovními druhy v češtině	24
2.5 Přejechy mezi citoslovcí a jinými slovními druhy ve finštině	26
2.6 Přesahy mezi typy citoslovcí v češtině	28
2.7 Přesahy mezi citoslovcí a částicemi ve finštině	29
2.7.1 Imitativa.....	31
2.7.2 Ideofony.....	32
2.8 Vznik citoslovcí	33
2.8.1 Utvářenost citoslovcí.....	35
3 ANALÝZA CITOSLOVCÍ Z NĚKOLIKA RŮZNÝCH HLEDISEK	36

3.1	Materiál	36
3.2	Hledisko sémantické.....	38
3.2.1	Rozdělení interjekcí dle původce.....	38
3.2.2	Zastoupení jednotlivých typů interjekcí.....	40
3.2.3	Interjekce emocionální.....	42
3.2.3.1	Podtypy neutrálních emocionálních interjekcí.....	43
3.2.4	Přesahy mezi sémantickými kategoriemi citoslovcí ve finštině	45
3.3	Fonologická struktura citoslovcí	46
3.4	Hledisko morfo-fonologické.....	48
3.5	Zvuková symbolika.....	50
3.6	Hledisko syntaktické	51
3.6.1	(Větné) pozice citoslovcí	52
4	CITOSLOVCE V KOMIKSU.....	55
4.1	Úloha citoslovcí v komiksu	55
4.2	Jazyk a text komiksu	55
4.3	Přehled nejfrekventovanějších citoslovcí v použitých komiksech	57
4.4	Shrnutí analýzy	58
5	ZÁVĚR.....	63
5.1	Tiivistelmä.....	69
6	POUŽITÁ LITERATURA	72
7	PŘÍLOHY	
7.1	Příloha 1 - Seznam tabulek, grafů a obrázků	76
7.2	Příloha 2 - Slovníček interjekcí	77

1 ÚVOD

Cíl

V této práci se budu zabývat problematikou citoslovcí jako slovního druhu ve finštině. O toto téma jsem se začala zajímat, když jsem pracovala na komparativní seminární práci srovnávající stručně český a finský systém řazení citoslovcí. Již tehdy jsem si všimla, že citoslovce ve finštině nejsou jasně a samostatně definovaným slovním druhem, jejichž slovnědruhovú klasifikace kolísá v rámci jednotlivých finských gramatik.

Cílem mé práce je představit a porovnat existující systémy používané pro klasifikaci citoslovcí ve finštině, zjistit, v čem se jednotlivé pohledy shodují, a v čem se rozcházejí. V úvodu práce krátce představím citoslovce v češtině. Poté se zaměřím na citoslovce ve finštině a srovnání kategorie citoslovcí jako slovního druhu ve finských gramatikách. Popíši formální stránku citoslovcí a také rozeberu jejich vlastnosti. Budu zkoumat, jak se interjekce liší od ostatních slov, především z hlediska z morfoloického, syntaktického a sémantického. Pokusím se vysvětlit, jaké role a funkce plní interjekce v mluveném i psaném jazyce. Zvláštní kapitolu věnuji onomatopoickým interjekcím, jejich třídění a zvláštnostem. Zaujala mne proto, že bývají zmiňována jen okrajově anebo jako výjimečný typ citoslovcí, a přitom představují mezi citoslovci dominantní skupinu (viz 1.3.1. Onomatopoeia).

Porovnáím vybrané studie o interjekcích a jejich závěry se pokusím aplikovat na citoslovce získaná ze zkoumaného materiálu, jímž je komiksovú literatura.

Materiál

Jako výchozí materiál pro tuto práci jsem zvažovala několik různých zdrojů, v nichž by bylo obsaženo dostatečné množství materiálu, mimo jiné divadelní hry, fejetony, dětskou literaturu, poezii nebo komiksy. Naopak jsem vyloučila klasické romány, novely či literaturu faktu. Při porovnávání zamýšlených zdrojů jsem musela nakonec upustit od většiny z nich, protože obsahují citoslovce jen v zanedbatelné míře. Nakonec jsem se rozhodla excerpovat citoslovce z komiksové literatury.

Hlavním důvodem pro excerpci interjekcí z komiksu bylo dominantní postavení citoslovcí v komiksu oproti jiným literárním žánrům. Na základě toho se komiks jeví jako ideální médium pro můj výzkum.

Používám zde pouze originální nepřekladové komiksy, které vyšly ve Finsku po roce 1990 a byly napsány finským autorem. Zvolila jsem několik dlouhodobě vycházejících sešitových komiksů, tzv. alb, které patří ve Finsku k nejčtenějším. Ze široké komiksové nabídky jsem vybrala sešity Viivi ja Wagner, B.Virtanen a Radio Otto. Pro větší rozmanitost jsem vedle těchto sešitových, sériově vydávaných komiksů zařadila do použitého materiálu také komiksovou knihu Teuvo Lyly (viz seznam použité literatury).

Teoretický rámec práce tvoří zejména publikace Iso suomen kielioppi (2004), která je v současnosti nejrozsáhlejší finskou gramatikou. Vedle toho jsem používala také gramatiky Nykysuomen käsikirja (1991), Suomen kielioppi (2005) a další. Z českých zdrojů jsem používala Příruční mluvnici češtiny (2003), Encyklopedický slovník češtiny (2002) a Mluvnici češtiny 1, 2 (1986).

Ze slovníků jsem ponejvíce využívala výkladový slovník Uusi Sivistyssanakirja (1991), pro překlady Suomi-englanti-suomi sanakirja (2009), Suomen sanojen alkuperä I-III (1992 – 2000) a Suomi-tšekki-suomi taskusanakirja (Lindroos-Čermáková 1984).

Metoda

V úvodních kapitolách této práce vymezím teoretické základy, ze kterých budu vycházet v následujících kapitolách vlastní analýzy interjekcí. Teoretická část představí interjekce jako slovní druh a jeho problematiku v češtině a ve finštině, a také předloží definice termínů, se kterými v této práci budu pracovat.

Porovnáám rozdíly v pojetí a vymezení interjekcí mezi vybranými gramatikami. Na základě zjištěných odlišností upřednostním konkrétní systém, který dále použiji pro zkoumání a třídění sebraných interjekcí.

1.1 Terminologie

V této kapitole představím hlavní termíny užívané v této práci.

1.1.1 Citoslovce

Citoslovce neboli interjekce jsou dle definice Slovníku spisovné češtiny (Filipec 2005: 43) neohebná slova vyjadřující citové reakce, projevy vůle, napodobující zvuky, naznačující pohyby, upozorňující nebo odvozené ze jmen a sloves.

Interjekcí může být např. *Jaaha!*, *Juuu!* nebo vulgarismus. V psané podobě za interjekcí zpravidla následuje vykřičník.

Iso suomen kielioppi (ISK 2004: § 856) označuje citoslovce jako **interjektiot** nebo **huudahduspartikkelit**. Jsou to ustálené jazykové jednotky, zažité způsoby vyjadřování pocitů a dojmů z nějaké neočekávané události nebo změny situace.

1.1.2 Onomatopoeie a onomatopoeitika

Onomatopoeie a onomatopoeitika neboli zvukomalba je dle Encyklopedického slovníku češtiny jazykový jev, při němž forma některých jazykových znaků, označujících, bezprostředně souvisí s jejich obsahem, označovaným. Existuje tak spojitost mezi reálným zvukem a slovem (ESČ 2002: 507).

Podle slovníku Uusi Sivistyssanakirja (Annukka 1991: 449) onomatopoeitika pochází z řeckého výrazu *onomatopoi' esis*, který lze přeložit jako 'vytváření jména'. V praxi to znamená utváření slova, jež se co nejvíce přibližuje původnímu, přirozenému zvuku.

1.1.3 Onomatopoeia

Onomatopoeia je souhrnné pojmenování pro část interjekcí, jejichž úkolem je napodobení přirozených zvuků (např. *bác, frr*), nebo která jsou výsledkem procesu tvoření slov na tomto základě (např. *bácnout, frčet*). Jedná se o tzv. zvukomalebná slova (Lotko 1999: 73).

Onomatopoeia se nejčastěji realizují v podobě onomatopoeických citoslovcí, tzv. zvukomalebných slov. Jsou to slova motivovaná, jedná se o motivaci zvukovou neboli imitativní, která je příkladem tzv. mimojazykové neboli přímé motivace (ESČ 2002: 273-274).

1.1.4 Partikule

Partikule neboli částice, je název slovního druhu představujícího velmi různorodou skupinu neohebných výrazů.

V češtině charakterizuje partikule Příruční mluvnice češtiny (PMČ 1995: 358) jako nezákladní, neohebný slovní druh se synsémantickým významem, který nezahrnuje spojky, citoslovce a předložky. Většinu částic tvoří výrazy, které přešly k tomuto slovnímu druhu z jiných slovních druhů, např. sloves (např. *prosím, tuším, myslím*), spojek (*a, ale*) a příslovcí (*až, kde*).

Naproti tomu ve finštině, například podle gramatiky Iso suomen kielioppi (ISK 2001: § 792), patří mezi partikule citoslovce (interjektiot), částice (dialogi-, lausuma-, modaali-, fokus- a sävyartikkelit), spojky (konjunktiot), důrazová slova (intensiteettisanat) a slova přibližného určení (likimäärän ilmaisimat).

1.1.5 Komiks

Komiks je podle publikace Understanding Comics (McClouda 1994: 51) tvořen ikonickými obrazy kombinovanými s komiksovým jazykem. McCloud nazývá tento jazyk „pictorial vocabulary“ (obrazová slovní zásoba), neboť je tvořen právě kombinací slov a obrazů abstrahovaných do ikonů. Spojení maximálně zjednodušených ikonů, přímých promluv a zvukových efektů v rámci tabulky vytváří ve výsledku fenomén nazývaný komiks.

Stejně tak i Suomen kielen perussanakirja (2001: 29) definuje komiks jako příběhovou sérii obrázků nebo kreseb doplněnou textem.

1.2 Formální charakteristika citoslovcí

Citoslovce neboli interjekce jsou podle Příruční mluvnice češtiny (PMČ 1995: 356), a stejně tak i Mluvnice češtiny 2 (MČ 2 1986: 239), slova, která vyjadřují nálady, city, vůli mluvčího nebo na něco upozorňují, imitují zvuky a tvoří samostatné, nevětné výpovědi. Za citoslovce se považují jen lexémy.

Pro ještě přesnější vymezení citoslovcí uvádím také definici výrazů, které k nim nepatří. K citoslovcím nelze zařadit neartikulované, částečně artikulované nebo výrazně individuálně artikulované zvuky (skřeky, výkřiky, vzdechy, pokřiky) plnící analogické funkce, které se řadí k parajazykovým prostředkům (MČ 2 1986: 239).

Citoslovce představují širokou škálu výrazů (Čermák 2001: 186) od nejběžnějších typu *bum*, *prásk*, *ach* přes specializované tvary slov pokračující k ustáleným kombinacím, kam patří vedle zmíněných pozdravů například i kletby a nadávky.

Libuše Kroupová v odborném článku 'K citoslovcím v češtině a slovenštině' uvádí dělení citoslovcí na **primární** (*ach*, *br*, *fuj*, *ó*, *hej*, *pst*, *bum*, citoslovce cizího původu *marš*, *basta*, *hurá*) a **sekundární**, vzniklá ze slov, slovních spojení, event. i vět emocionálního zabarvení po hláskové deformaci a syntagmatické spojitosti. Např. mohou vznikat z podst. jmen, a to z pádu 5. (*bože*), 1. (*běda*), 2. (*čerta*), slovních spojení (*propánajána*), ze slovesných imperativů (*hle*, *hybaj*, *počkej*), z přít. času sloves (*vidíš*, *vidíte*). Čeština tvoří citoslovce i z 1. os. j. č. (*jářku*) a z přechodníku přítomného (*vida*), z izolovaných slovesných základů (*pich*, *kop*), z vět (*přisámbohu*). (Kroupová, Libuše: K citoslovcím v češtině a ve slovenštině. Academia. Praha. Naše řeč, 1977: 111 -112).

1.3 Citoslovce ve finštině obecně

Interjekce podle výkladového slovníku Uusi Sivistyssanakirja (Annukka, Vornanen 1991: 292) pochází z latinského slova *interiectio*, které znamená doslovně 'vhodit mezi', finsky 'väliinheitto'. Ve finštině se pro interjekce užívá označení **huudahdussana**, nebo také **kiihtosana**. Striktně vzato patří mezi interjekce jen slova neohebná, obecně se ale mezi ně řadí jakékoliv výrazy, které jsou užity jako zvolání, žádost nebo přání apod.

Ve finštině existuje stejně tak jako v češtině mnoho různých typů interjekcí. Patří k nim výkřiky, onomatopoická citoslovce a citoslovce vyjadřující reakce nebo emoce např. *huh*, *hui*, *äh*, kterými je vyjádřeno přijetí nějaké neočekávané situace nebo události, anebo citoslovce reagující na sdělení druhého mluvčího např. *oho*, *kas*, *vain*, *höh*, *hmh*, *ahaa*. Členěním citoslovcí do podtypů z různých hledisek se dále zabývám, viz kapitoly 3.2, 3.3, 3.4 a 3.6.

Citoslovce jsou ve finštině řazena do skupiny neohebných slov nazývaných partikule (partikkelit), kam obvykle vedle citoslovcí patří ještě další typy slov, která stručně pojednám v kapitole 2.3. Problematikou citoslovcí jako slovního druhu ve finštině se zabývám podrobně v kapitole 2.

1.3.1 Onomatopoeia z pohledu české a finské lingvistiky

Jedním ze základních typů interjekcí, o kterých hovoří Příruční mluvnice češtiny (PMČ 1995: 357), jsou citoslovce onomatopoická (zvukomalebna). Definuje je jako výrazy reagující na zvuk a to snahou o napodobení tohoto zvuku. Jde o podnět vnější a reakce je

do jisté míry objektivní - např. *břink, buch, bác, vrz, ťuk*; zvukové projevy člověka: *cheche, hepčí, škyt* (smích, kýchání, škytavka); projevy zvířat: *haf, mňau*; projevy ptáků: *cukrú, vrkú, kokodák, kuku* atd.

Encyklopedický slovník češtiny rozlišuje citoslovce na emocionální, kontaktní a zvukomalebná (onomatopoická). Onomatopoeia napodobují zvuky vydávané živými a neživými původci. Tato citoslovce dále třídí podle typu původce zvuku. Rozlišuje mezi zvuky vydávanými živými původci - hlasovým ústrojím, a to jednak lidským: smích (*hihi, chachacha*), jednak zvířecím (*béé, kvák*), zvuky vydávané dechovým ústrojím (*fi, puf*), při jídle (*zob, chrup, křup*), při rychlém pohybu (*drap, chňap*). Mezi zvuky vydávanými neživými původci rozlišujeme zvuky vydávané při nárazu (*bác, bum, cvrnk, plác, žuch*), při destrukci hmoty (*rup, řach, řink, třesk*), zvuky přírodních úkazů (*fiú, húú*), z nichž důležitou skupinou jsou zvuky vydávané vodou (*cák, žbluňk*), zvuky strojů, nástrojů a přístrojů (*cink, bim bam, klapy klap, řízy řízy*), mezi nimiž se vyčleňují zvuky hudebních nástrojů (*bzum bzum na basu, fidli fidli na housličky, bum bum na buben*) (ESČ 2002: 56).

Ve finštině, podle Iso suomen kielioppi (ISK 2004: § 856), představují interjekce tzv. **expresivní partikule** (ekspressiiviset partikkelit), které vyjadřují pocity a nálady mluvčího (tzv. emotivní slova – affektiiviset ilmaukset). Dříve k interjekcím patřila i onomatopoeia, zvuky používané pro (při)vábění zvířat: *kis kis, tuku tuku* (či či, *puša puša*), a ustálené onomatopoické zvuky napodobující výrazy jako: *loiskis, viuh, tööt* (*cák, svist, tút*). Těmto slovům však chybí jeden ze základních rysů interjekcí, kterým je tzv. **reakčnost** (reaktiivisuus).

Finština se na interjekce dívá jako na slova s expresivními vlastnostmi a podle toho je také definuje. Jedním z problémů, se kterými jsem se u onomatopoických výrazů setkala, bylo jejich vymezení vůči ostatním typům interjekcí. Protože se zde zabývám finskými citoslovci, představím pohledy několika finských lingvistů na tento problém.

Heikki Leskinen řadí onomatopoická slova spolu s deskriptivními do skupiny tzv. expresiv. To jsou výrazy, které na něco odkazují svou formou. Expresivní slova jsou tedy termínem zastřešující deskriptiva i onomatopoiia, protože oběma těmito skupinám je vedle imitování a popisování vlastní také silná expresivita neboli výrazová schopnost (Leskinen 2001: 10).

Deskriptivy a onomatopoi se zabývala také Eva Mikone, která je též zahrnuje pod termín **expresivní slova** (expressiivinen sana) neboli slova se silným vztahem mezi jejich významem a hláskovou podobou. Podle Mikone zobrazují deskriptiva především verbální vyjádření činností nebo pohybu. Hlavním rozdílem mezi deskriptivy a onomatopoi vidí Mikone v tom, že mezi zvukovou podobou deskriptivních slov a zobrazovaným není podobnost velmi zřejmá. Proti tomu onomatopoiia usilují o co největší podobnost se zobrazovaným. Mikone popisuje onomatopoiia jako slova napodobující přírodní zvuky. Od ostatní slovní zásoby se odlišují právě tím, že usilují o snadno rozpoznatelnou podobnost se zobrazovaným (Mikone 2002: 410).

Dále Mikone specifikuje deskriptiva jako slova patřící do základní slovní zásoby jazyka, která však nejsou stylově neutrální, a jejichž primárním úkolem není napodobování nějakého zvuku. Deskriptivní slova zastupují zejména činnosti, např. pohyb, jezení, pití a mluvení (Mikone 2002: 18). Naopak onomatopoiia jsou zvuk napodobující výrazy, které odkazují ke zvukům pocházejícím od

živých bytostí, např. *röh* 'chro', *ammuu* 'búú', *miau* 'mňau' apod. Slova vyjadřující pohyb anebo jiný náhlý zvuk se řadí k onomatopoiím. Také neživé zdroje zvuků mohou být základem pro vznik onomatopoií. Nejdůležitější rozdíl mezi deskriptivy a onomatopoií je tedy ten, že onomatopoiia usilují o imitování určitého zvuku, kdežto deskriptiva odkazují k činnostem produkujícími zvuky (Mikone 2002: 17-18).

Také podle Osmá Ikoly patří slova, která vykazují přímou podobnost mezi svou zvukovou podobou a zobrazovaným, do skupiny tzv. popisných neboli deskriptivních slov (*deskriptiivinen sana*). Onomatopoiia jsou podtypem deskriptiv, a Ikola klasifikuje všechna slova napodobující nějaký zvuk jako onomatopoiická (Ikola 1991: 115).

Iso suomen kielioppi (ISK § 154) řadí onomatopoiia a jiné zvukem motivované výrazy k deskriptivům, která jsou přirozeně expresivní a zprostředkovávají pocity, city a dojmy mluvčího. Převod verbální podoby a významu deskriptivních slov do psané parafráze není vždy snadné provést výstižně. Jejich fonetická stavba a fonotaxe se často odklání od obecných pravidel, např. přední vokály *y*, *ö*, *ä* se v nich objevují ve větší míře než v jiných slovech. Deskriptivum obvykle nepřipojuje sufix ke kmeni slova nýbrž k jeho kořeni, který sám o sobě nepředstavuje žádný lexém. Ve finštině je na expresivitu slova nahlíženo především z pohledu jeho morfofonetické stavby (*lexikální expresivita*).

Deskriptivní slovesa jsou si často navzájem podobná, nejčastěji jde o tvary odvozené ze stejného základu: např. slovesa tvořená slovotvorným morfémem *ise-* patří vždy k deskriptivům (*kohista* 'buráčet', *vilistä* 'hemžit se'). Stejně tak k deskriptivům patří i většina sloves s odvozovacím sufixem *Ahta-* (*lehahtaa* 'linout se', *räsähtää* 'praskat'); další velkou skupinu tvoří slovesa

s odvozovacím sufixem *Cta-* (*löntystää* 'vléci se', *supattaa* 'šeptat'). Dále lze od těchto odvozovat další deskriptivní slovesa pomocí morfému *le-* (*kilistellä* 'cinkat', *murahdella* 'vrčet'). Slovesa obsahující stejné deskriptivní morfémy vytvářejí nezřídka série, např.: *surahtaa* 'zabručet' – *surista* 'bzučet' – *surrata* 'bzučet', *läimähtää* 'přibouchnout' – *läimäistä* 'prásknout' – *läimäyttää* 'třísknout' – *läimiä* 'bouchnout'.

Deskriptivní jména jsou slova jednak uvořená emotivními morfémy, ale stejně tak i slova neodvozená, např. *mössö* (*kaše, drť*). Hranice deskriptivních a nedeskriptivních slov není jasně definovaná. Hraniční výrazy které lze ještě k deskriptivům zařadit jsou např. slovesa *torua* 'nadávat', *mullistaa* 'zpřevracet', *patistaa* 'strkat', *nakertaa* 'hryzat'. Staré deskriptivní výrazy se mohou časem stát neutrálními, např. *hymy* (úsměv), *kapina* (vzpoura) (ISK § 154).

2 CHARAKTERISTIKA SLOVNÍHO DRUHU

2.1 *Obecně o slovním druhu v češtině a ve finštině*

Obecně bývá v jazykových systémech citoslovcím věnován jen malý prostor pro vymezení jejich vlastností a funkcí.

Podle Mluvnice češtiny 1 můžeme slovní druhy rozdělit na dvě skupiny – **základní slovní druhy** (substantiva, adjektiva, slovesa, adverbia) tvořící základ slovnědruhé soustavy a **nástavbové slovní druhy** (číslovky, zájmena, příslovce a citoslovce).

Z pohledu sémantiky tvoří všechny základní slovní druhy skupinu plnovýznamových (autosémantických) slov. Vedle toho jsou plnovýznamovými slovy i některá citoslovce napodobující zvuky (*bum, kuku*) či naznačující prožitky psychické (*ach, ouvej, jé*) a navazující kontakt (*nate, haló*). Existují však i citoslovce, u kterých může ustálenou pojmovou složku nahradit jejich expresivní a vypovídací funkce.

Slovní druhy lze klasifikovat také z morfologického hlediska. Podle tohoto kritéria však nelze spolehlivě roztřídit do slovních druhů všechna slova. Lze ho uplatnit jen u slov, která mohou měnit své tvary, tj. u slov ohebných, tzn. že nevyčlení předložky, částice, spojky, a nerozliší od nich ani citoslovce a příslovce (MČ 1 1986: 87).

Encyklopedický slovník češtiny uvádí, že pro zařazení výrazu mezi citoslovce je primární funkční kritérium. Formálně shodné výrazy tak bývají v mluvnici a ve slovníku řazeny mezi citoslovce,

částice nebo dokonce příslovce. Hranice slovního druhu jsou tak v mnoha případech poněkud vágní (ESČ 2002: 56).

K podobným závěrům dojdeme také při studiu citoslovcí a jejich postavení mezi finskými slovními druhy. Nejvíce nejasností způsobují tzv. partikule, které zastřešují rozmanitou skupinu neohebných (nebo jen částečně ohebných) výrazů, do kterých jsou řazena i citoslovce. Více se jim věnuji v následující kapitole.

2.2 Citoslovce ve finštině

Dle Iso suomen kielioppi jsou citoslovce jako taková ustálené jazykové jednotky, které představují způsob vyjadřování emocí (ve finš. affekteja) vyvolaných určitou neočekávanou situací nebo jejím zvratem. Jsou to emotivní reakční slova jako *huh*, *hui*, *äh* apod., která demonstrují, jakým způsobem je daná situace přijímána, jak je na ni reagováno, nebo také zpodobňují reakci na promluvu jiného mluvčího *oho*, *kas*, *vain*, *höh*, *hmh*, *ahaa*.

K interjekcím patří také taková slova, kterými lze vyjádřit ne-emotivní stanovisko (ei-affektisia), např. *aha*, *jaaha*, *kas*, *vain*, jimiž dává mluvčí najevo přijetí pro něj nové informace. Tato citoslovce je možné řadit i k částicím, jejich hranice není pevně stanovena.

Ústředním znakem citoslovcí je již zmíněná reakčnost, schopnost vyjádření reakce na neočekávané. K takovým výrazům řadíme např.: *aah*, *hm*, *hyi*, *höh*, *yäk*, *oho*, *voi*.

Interjekce jsou ve finštině v podstatě otevřený slovní druh. Vedle ustálených výrazů vznikají dle potřeby výrazy nové a jejich expresivní emotivita je různá. Interjekce je možné také přejímat z jiných jazyků - např. ze švédštiny pocházející pozdrav *moi*,

z italštiny *tsau* nebo z angličtiny interjekce souhlasu, nadšení a lítosti *jess, vau, vaude* a *sori* (ISK 2004: § 856).

Vulgarismy a nadávky se ve finštině chovají jako interjekce, mohou stát samostatně anebo ve spojení s partikulemi. Také svou prosodickou stavbou připomínají interjekce, často obsahují netypické kombinace hlásek, prodloužené vokály a neobvyklou melodii. Je běžné, že kombinace interjekce a nadávky funguje jako reakční obrat v hovoru: *Voi perkele kuitenkin, Harjunpää sano!* 'No kčertu už, řekl Harjunpää.' Pokud je vulgarismus zdvojený, píše se první slovo v genitivu: *Perkeleen perkele!* 'Kčertu krucinál!' (ISK 2004: § 856).

Ve finštině stojí základy třídění slov do slovních druhů na flektivním kritériu. Slova se tak podle Iso suomen kielioppi (ISK 2004: § 438) dělí na 3 hlavní druhy:

- jména, která lze ohýbat v čísle a pádu
- slovesa, která lze ohýbat dle osoby, čísla, času a způsobu
- předložky, záložky, příslovce a partikule, které nelze ohýbat vůbec nebo jen částečně.

Nesklonná slova i slova s neúplným paradigmatem dělí ISK také do 3 skupin:

- příslovce (mají deskriptivní význam, mohou upřesňovat jiná slova a být sama upřesňována jinými – získat rozvíjející člen)
- záložky a předložky (odlišují se od příslovcí tak, že mohou mít doplnění a svou funkcí částečně připomínají pádové koncovky)

- partikule (význam: primární v mluveném projevu, doplňující v textu a indexální; nejsou rozvíjejícím členem ani jej nepřijímají).

Avšak ani hranice těchto tří skupin nejsou jasně vymezené, proto se v následující kapitole budu partikulím věnovat podrobněji.

2.3 Partikule a jejich podkategorie

Jak již finský název a etymologie slova napovídá, není mezi finskými **huudahduspartikkelit** (citoslovce, dosl. překl. zvolací částice) a **partikkelit** (partikule neboli částice) přesně vymezená hranice. Existují slova nebo výrazy, které lze zařadit pod oba typy v závislosti na aktuálním použití. Patří k nim např. částice *no*, *noh* 'no, nó', která se užívá jako tzv. dialogová částice (dialogipartikkeli) anebo může figurovat ve větě jako citoslovce zobrazující zvolání s významem výčitky, spěchu nebo újmy. Např. *Noh sano varis kun nokka katkes. 'No, řekla vrána, když si zlomila zobák.'* (ISK 2004: § 856).

Jak jsem již zmínila v kapitole 2, v češtině se interjekce jako slovní druh neřadí mezi partikule. Částice tvoří samostatný slovní druh, do kterého nepatří spojky, citoslovce, ani předložky.

Ve finštině je situace opačná, a to zejména z důvodu jiného přístupu ke slovním druhům jako takovým. Například Leino (2005: 95), mezi partikule řadí - částice (partikkelit), spojky (konjunktiot), citoslovce (interjektiot) a přípojky (liitepartikkelit). Dle Ikoly (2001: 70) patří k partikulím navíc i příslovce (adverbit), předložky a záložky (pre- ja postpositiot).

V jiné publikaci uvádí Osmo Ikola (1976: 23) dvě možná rozdělení slovních druhů. První z nich je shodné s členěním podle Iso suomen kielioppi. Druhý způsob dělení rozvádí kategorii jmen do dalších poddruhů a partikule ponechává na posledním (6.) místě ve výčtu slovních druhů.

Partikule definuje jako slova pomocná, nehodící se mezi jiné slovní druhy. Jejich charakteristickým rysem je nesklonnost. Některé partikule se sice existují s pádovou koncovkou, ale jedná se pouze o ustálený tvar, neboť partikule nelze v pravém slova smyslu ohýbat. Například *lähellä* 'blízko', *läheltä* 'z blízka', *kaukana* 'daleko', *kauan* 'dlouho' jsou příslovce s neúplným paradigmatickým.

Partikule rozděluje Ikola (1976: 75) do následujících podskupin: 1) adverbia, 2) post- a prepozice, 3) konjunkce, 4) interjekce.

Interjekce jsou slova používaná pouze ve zvoláních nebo výkřicích. Například *hei*, *oi*, *voi*, *ah*, *ai*, *so*, *hyi*. Patří k nim také přirozené zvuky napodobující slova, tzv. onomatopoeia *loiskis*, *molskis*, *pam* apod. (Ikola 1976: 79).

Aarne Penttilä (1963: 500) charakterizuje interjekce jako slova, která nemají vlastní trvalý význam a označuje je jako **signální výrazy** (signaalisaneeet). Mezi tyto výrazy se řadí neohebná slova ve svém jedinečném tvaru (a výjimečně také určitý tvar slova ohebného: *he!* – *hekää!*, *se!* – *sekää!*, *kiri!*, *kas!*¹). Je zde řeč o tzv. **signálech**, slovech, která se vyskytují v určité situaci jako její symptomy, které jinak nemají vlastní význam tj. jejich význam lze úspěšně analyzovat jen na základě daných okolností. Tato slova obvykle vyjadřují pocity svého původce jako jsou nepohodlí, strach,

¹ *hekää* = *he* + *kää* : *oni* + záporná příklonka *kää*; *sekää* = *se* + *kää* : *to* + záporná příklonka *kää*.

utrpení, znechucení, radost, nadšení, touhu apod. Z pohledu slovních druhů lze tyto výrazy klasifikovat jako interjekce. Zároveň však Penttilä upozorňuje na problematičnost dělení slovních druhů² podrobněji než-li na jména, slovesa a partikule (nominat, verbit, partikkelit), neboť pokud ve finštině začneme rozdělovat slova ve slovní druhy podle jejich významu a funkce, narazíme zákonitě na nepřesnosti³. Proto ve finštině slovní druhy ve smyslu substantiv, adjektiv, numerálií, pronomin, konjunkcí, interjekcí, předložek, záložek a adverbii nejsou snadným řešením.

Penttilä (1963: 501-503) také uvádí, že interjekce lze explicitně odlišit od adverbii na základě jejich syntaktické nezávislosti a emotivního významu. Interjekce jsou symptomy duševního nebo citového rozpoložení vztahující se k určité situaci.

Co se týče rozdělení interjekcí do typů zmiňuje Penttilä ve své gramatice, že nejvhodnější je interjekce analyzovat na základě jejich konkrétního výskytu s ohledem na prostředí je doprovázející. Na stejném principu staví Iso suomen kielioppi tabulku s hrubým rozdělením citoslovcí a příkladem situace, ve které se mohou vyskytovat, viz tabulka č. 1 (ISK 2004: § 856).

² Primární klasifikační kritéria pro rozlišování slovních druhů ve finštině jsou založena na flexi.

³ Mnohá slova by bylo na základě jejich konkrétního tvaru a jeho užití zařadit do dvou či více slovních druhů (Penttilä 1963: 499).

Tunnetila (pocit, stav)	Ilmaus (výraz)
inho (odpor)	<i>hyi, jak, yäk (fuj, ble)</i>
hämmästys (údiv, překvapení)	<i>oho, ohhoh, hupsis (oh, ojoj, jú)</i>
mielihyvä (libost)	<i>ah, aah, mmm (aah, mmm)</i>
helpotus (úleva)	<i>huhhuh (uff)</i>
pelko (strach)	<i>hui (ouha)</i>
kipu (bolest)	<i>aih, oioioi (au, auvajs)</i>
innostus (nadšení)	<i>hihuu, jip(p)ii, jess (jupíí, jée, hurá)</i>
halveksunta (opovržení)	<i>höh, pyh (pche, pff, tss)</i>
harmistus (lítost)	<i>hm, äh, äsh (hm, ach)</i>
harkitseminen (přemýšlení)	<i>hmm (hmm)</i>

Tab. č. 1: Třídění interjekcí dle ISK

Tato tabulka je pouze orientačním vodítkem pro interpretaci citoslovcí. Mnohá citoslovce by bylo možné zařadit do více kategorií zároveň, neboť jejich význam kolísá právě v závislosti na aktuálním kontextu. Více se budu třídění citoslovcí do podtypů věnovat v kapitole 3.

Jednou z vlastností partikulí, o které hovoří Iso suomen kielioppi (ISK 2004: § 859), je možnost řetězit partikule (vytvářet tzv. partikkeliketju). Jsou to kombinace dvou a více partikulí za sebou: *vai niin 'jo ták', ai jaa juu 'ahá jó jó', juu ei 'no né'*. Tyto kombinace obvykle vytvářejí prozodické celky, které mohou stát samostatně nebo na začátku promluvy. Řazení partikulí mezi sebou

má ustálená pravidla. Výrazy mohou být ustáleným slovním spojením jako např. *vai niin*, jehož význam je přibližně *ai* (*ahá, jo tak*), anebo mohou být spojením několika řetězů např. *niin siis kato ku kyllähä* 'no tak koukni se přece když'.

Výrazu *ku* je užíváno nejčastěji ve spojeních typu *mut(ta) ku* 'no ale', *eiku* 'no né', *kato ku* 'no koukni' (může stát i odděleně v rámci jedné věty, např. *Mun täytyy ajaa kato tuolta ku mä Markkalasta oon nyt*). Spojení partikulí *no niin* 'no tak' je v hovoru užíváno jako signálu, např. v úvodu konverzace nebo pro její uzavření.

2.4 Přechody mezi citoslovci a jinými slovními druhy v češtině

Citoslovce jsou slovní druh se zvláštními typy významů. Považují se za jeden z faktorů výstavby textu, a to svými funkcemi emocionálními a kontaktoými (PMČ 2003: 356).

Vedle citoslovcí existují další výrazy, které mohou zastávat funkci kontaktoých prostředků v komunikaci nebo textu. Jsou to například částice, a to zvláště odpověďové, které jsou chápány jako kontaktní prostředky (PMČ 2003: 365).

Odpověďové částice jsou výrazy, kterými lze odpovídat na zjišťovací otázky. V češtině do nich patří výrazy *ano*, *ne*, hovorové *no*, *jo* apod. Vedle toho lze užít i výrazy pro zdráhavou odpověď nebo přitakání typu *m-m*, *hm-*, *mhm*, *no jo* apod. V takovémto případě bývá obtížné odlišit tyto částice od interjekcí odpověďových (*ba jo*, *no jééje*).

Problematikou vymezení slovního druhu u citoslovcí a částic se zabýval Miloslav Vondráček v článku uveřejněném časopisem *Naše*

řeč. Ve své práci 'Citoslovce a částice – hranice slovního druhu' hovoří o překrývání významu mezi těmito slovními druhy, a to především při jejich užití. Přičítá to skutečnosti, že formálně shodné výrazy plní často rozmanité, obtížně identifikovatelné funkce. Rovněž klasifikační kritéria jsou v případě částic a citoslovcí použitelná jen v omezené míře, především kritérium morfologické a sémantické. Žádná z gramatik zatím podrobněji nepopsala souvislost mezi slovnědruhovou platností lexému a jeho začleněním do výpovědi. (Vondráček 1998: 29).

Vondráček dochází v článku k závěru, že řada slov je schopna plnit funkci citoslovcí i částic. Domnívá se, že jedním z možných způsobů odlišení citoslovcí a částic je v jejich charakteristice. Citoslovce jsou formálně samostatná, a také jsou oproti částicím sama o sobě plně sdělná. Výraznost tohoto rysu je však často zastřena nízkou sémantickou specifičností jednotlivých citoslovcí, jež jejich interpretaci tak činí závislou na kontextu. Mají schopnost být větným ekvivalentem, podle ČM stojí samostatně a nahrazují zvolací větu. Oddělují se od ostatních slov, jestliže se cítí jako samostatné, čárkami nebo vykřičníkem. V mluveném projevu zajišťují odlišení citoslovcí od částic intonací, důrazem a pauzami (Vondráček 1998: 34 – 37).

V češtině tedy mohou v pozici interjekcí za specifických podmínek figurovat částice, příslovce nebo i číslovky, a podle již zmíněné Příruční mluvnice češtiny také upozorňovací a výzvové vokativy substantiv a imperativy sloves, např.: *bože, heleď, vid', hybaj*, nebo slovní spojení *bastafidli, no nazdar, tě bůh* (PMČ 2003: 358).

Některá citoslovce jsou dnes živá v jiné funkci než jako interjekce. Například výrazy *prachsakra*, *prachsetsakra* jsou řídké v samostatném postavení, avšak stylově aktuální jsou v postavení přívlastkovém nebo adverbialním. Např. *To je prachsakra povedený ptáček*. (MČ 2 1986: 242).

2.5 Přejechy mezi citoslovci a jinými slovními druhy ve finštině

Penttilä (1963: 500-504) uvádí, že mezi partikule (a tedy i interjekce) jsou často řazeny i výrazy, které do této skupiny pro své tvarové vlastnosti nepatří, ale lze je k partikulím přiřadit na základě jejich významu a konkrétního užití. Např. *se 'to'* je zájmeno, ale ve zvolání *Musti, se!* '*Musti, to!*' vystupuje ve funkci citoslovce.

Vedle základních interjekcí (zvolání apod.) hovoří Penttilä také o výrazech s materiálním významem, které mohou být užity jako interjekce, přičemž je tento jejich rys upozaděn. K takovým výrazům patří např. pozdravy (tervehdykset) *huomenta 'dobré ráno'*, *hyvästi 'sbohem'*, *terve 'nazdar'*, *näkemiin 'naviděnou'*; kletby a vulgarismy (voimasanat) s mnoha variacemi *helkkari 'hergot'*, *helvetti 'krucinál'*, *hitto 'sakra'*, *perkele 'proklatě'*. Dále mnohé slovesné imperativy, které mají význam signálu a přání svého autora, lze počítat k interjekcím: *Mene helvettiin!* '*Jdi kčertu!*', *Piru vieköön!* '*Vem tě čert!*', *Älä nyt!* '*Ted' ne!*', *Siunatkoon!* '*Požehnej!*', *Seis!* '*Stát!*', nebo i jiné slovesné tvary mohou vystupovat jako interjekce: *piti piti, ajatella* (*piti* = min. čas od slovesa *pitää*, '*bylo třeba přemýšlet*').

Iso suomen kielioppi také zmiňuje obtížnost odlišení citoslovcí od jiných slovních druhů, zvláště partikulí, do kterých se samotná

citoslovce řadí. Vedle toho se vyskytují mnohé ustálené výrazy, z jiných slovních druhů, vystupující ve funkci citoslovcí. Jedním z nich jsou např. již zmíněné pozdravy a vulgarismy, která jsou chápána jako citoslovce v případě, že vystupují jako citově zabarvená slova (ISK 2004: § 860). Vulgarismy jsou zvláštní nehomogenní skupinou, obsahují jak nesklonné výrazy, tak i výrazy s úplným paradigmatickým. Mohou mít vlastnosti jako partikule a stejně tak jako substantiva (např. *ihme – zázrak*). Např. výraz *jumalauta 'propána'* je nesklonný a používá se jen pro klení. Jiné výrazy mohou být plně ohebná substantiva. Slova *paska (hovno)* a *vittu (výraz pro ženský pohl. orgán)* jsou z morfosyntaktického hlediska bohatá, lze z nich (zvláště ze druhého) odvozovat další tvary např. slovesa a adjektiva: *vituttaa, vittumainen, vittuilla*.

Ve finštině je tedy ve zvláštních případech možné k interjekcím počítat i různá podstatná jména a slovesa nebo jejich konkrétní tvary.

Iso suomen kielioppi (2004: § 858) definuje interjekcím podobnou skupinu slov nazývaných **huomionkohdistimet** neboli upozorňovací prostředky, např. *haloo 'haló'*, *hei 'hej'*, *pst 'pst'*, *kuule 'poslyš'*. Obvykle se vyskytují na počátku věty nebo promluvy, ale některé z nich (*hei, kuule*) mohou stát i uprostřed či na konci. Pokud je výraz *hei* úvodním, může po něm následovat částice *no*. Vedle partikule *kuule* se vyskytují i další jí podobné výrazy *kato(s), tietsä ~ tieks, näes ~ nääs ~ näätsä*, které jsou tvary odvozené z 2. osoby indikativu nebo imperativu (mentálních) sloves ustálené ve funkci partikulí.

2.6 Přesahy mezi typy citoslovcí v češtině

Základní rozdělení typů citoslovcí uvádí Mluvnice češtiny 2 (1986: 242 - 249). Citoslovce dělí na emocionální, kontaktní a zvukomalebná. Tyto kategorie se dále diferencují dle významu citoslovečnických výrazů a podle situace, ve které jsou užívány.

Citoslovce emocionální se skládají z výrazů pro projevy libosti, nelibosti, projevy zájmu, nezájmu, posměchu, úžasu a překvapení, obav, smutku, žalu, uznání.

Citoslovce kontaktní se skládají z výrazů žádacích, otázkových, výhrušných, nabízacích, příkazovacích, zakazovacích, odpověďových, upozorňovacích, pro navázání kontaktu, pozdravových, užívaných v kontaktu s dětmi a výrazů pro volání na zvířata.

Citoslovce zvukomalebná obsahují výrazy napodobující zvuky vydávané a) živými původci (hlasovým ústrojím lidským nebo zvířecím, dechovým ústrojím, vydávané při jídle, při rychlém uchopení), b) zvuky napodobující zvuky vydávané neživými původci (při pohybu, zvuky vody, při nárazu, při destrukci hmoty, přírodních úkazů, činnosti strojů, zvuky hudebních nástrojů).

V uvedeném třídění citoslovcí se přirozeně vyskytuje řada přesahů a četné periferní jevy.

Mluvnice češtiny 2 uvádí, že se v rámci jedné skupiny, např. emocionálních citoslovcí mohou uplatnit v závislosti na kontextu, situaci, melodii, i síle hlasu u téhož výrazu často naprosto rozdílné, ba i protikladné významy. V češtině např. *Á, to je pěkné!* vyjařuje libost nebo nespokojenost, *Á, to jsi ty.* může při malé síle hlasu vyjádřit lhostejnost, ale při velké síle hlasu překvapení.

Někdy dochází v sémantické platnosti citoslovce k přenesení významu, které je obvykle rázu metonymického. Např. přenos od

nápodoby zvuku k vyjádření rychlého pohybu: *Sedne k šicímu stroji a hrr - rukáv je hotov.* vs. *Hr na ně!*

Také mezi jednotlivými typy citoslovcí (emocionální, kontaktní, onomatopoická) dochází při užití v konkrétním textu k přesahům. Např. emocionálních a kontaktních: *Ááá, to nebude nic vážného* (zájem a povzbuzení); emocionálních a onomatopoických: *Tfuj, vyplivl hašlerkový bonbón*; nebo míšení rysů citoslovcí kontaktních a onomatopoických, které je specifické pro oslovování dětí: *Nedělej to, to je e. Dělá na mě bububu* (MČ 2 1986: 249 - 250).

2.7 Přesahy mezi citoslovcí a částicemi ve finštině

Citoslovce jsou ve finštině velmi úzce spojené s kategorií partikulí⁴, která je zastřešuje. Důvodem, proč tomuto tématu věnuji prostor, je nejasnost hranic mezi jednotlivými skupinami partikulí, kterou jsem již nastínila v kap. 2.3, a také vzájemná podobnost zejména citoslovcí a částic.

Při studiu citoslovcí se lze ve finštině setkat s obtížemi s jejich odlišením od jiných výrazů užitých v podobné funkci anebo ustálených v určitých frázích. Jsou to často výrazy, spojující citoslovce s dalšími výrazy, které slouží pro lamentování (päivittely) *jestas 'ježiš'*, *voi sentäs 'no sakra'*, mazlivé výrazy (hellittely) *hellallettas 'ťuťu'*, nebo odmítavé výrazy (torjuminen) *noh 'ne'*, *aiai 'ajajaj'*. K těmto výrazům se obvykle připojuje částice, ale mohou to být i víceslovná spojení typu *voi sun kanssas 'ach s tebou'*, *voi yhden kerran 'ach jedenkrát'* (ISK 2004: § 860).

⁴ Výraz partikule zde užívám ve významu finského slovního druhu zahrnujícího citoslovce, částice, příslovce, prepozice, postpozice a spojky.

Hranice mezi citoslovci a jinými typy partikulí je ve finštině poměrně vágní; v minulosti byly i odpověďové částice řazeny k interjekcím. K takovým výrazům patří např. *ai*, které může zastávat funkci interjekce vyjadřující bolest, dialogové částice odpovídající reakci při přijetí novinky: *ai jaaha 'á ahá'*, nebo apelové částici: *ai minä vai 'a to já'*.

Také další částice se vyskytují v různých úlohách, např. *niin 'tak'* nebo *aivan 'docela, zcela'* jako intenzifikační částice *niin/aivan kamalaa 'naprosto strašné'*, nebo odpověďová částice A: *Tämä on uskomaton sotku. B: Niin on./ Aivan. (A: To je neuvěřitelný nepořádek. B: No je./Přesně.)*. Vedle toho se *niin* objevuje také jako apelová částice, která získává hovorovou podobu *ni*. Odpověďová částice *niin* je homonymem pro adverbium *niin*: *Sanoiko hän niin? (Řekl to tak?)* (ISK 2004: § 863).

Dalším typem slov, která je ještě možné započítat k partikulím, jsou formující a upravující výrazy (suunnittelu- ja editointi-ilmauksia) vyskytující se spontáně v mluveném projevu. Do této skupiny patří především partikule odvozené ze zájmen a příslovcí: *t(u)ota 'tedy'*, *noin 'takhle'*, *nii(n) 'tak'*, *siis 'tedy'*, *silleen 'takto'*, *tavallaan 'v podstatě'*, ale také výrazy pro váhání a nerozhodnost: *mm, öö, ee*, které lze řadit také mezi interjekce.

Nejvýraznější skupinou jsou tzv. editační výrazy (editointi-ilmaukset) používané především v mluveném projevu, nejčastěji pro sebe-opravení se: *eiku 'tedy'*, *niinku 'tak teda'*, *siis 'vlastně'*, *tai 'nebo'*, které v češtině odpovídající nejbližší modifikačním částicím (ISK 2004: § 861 - 862). Svou funkcí jsou ale tyto výrazy blízké citoslovcím, neboť je mluvčí vyslovuje neočekávaně např. v reakci na chybu či omyl.

Partikule *eiku, tai, siis* mají také další užití. *Tai* je disjunktivní spojka, *siis* vysvětlující částice, *eiku* je kombinací záporky *ei*

a spojky *ku(n)*, *niinku(in)* (ve významu *kuten* jako) je spojením částice *niin* a spojky *ku(n)* (ISK 2004: § 862).

Stejně tak jako v češtině mohou i finská citoslovce zastávat více významů. Například citoslovce *hmm* může znamenat přitakání, souhlas nebo třeba zamyšlení, *ööh* vyjadřuje jak překvapení spojené s obdivem, tak i přemýšlení. Více se této problematice budu věnovat v sémantické analýze získaných interjekcí, viz kap. 3.2.

2.7.1 Imitativa

Ve finštině existuje také skupina slov velmi blízkých interjekcím nazývaných **imitativa** (imitatiivit) neboli výrazy imitující zvuk, pro něž je charakteristická neurčitost nebo nedostatek významové složky. Některé interjekce původně patří do imitativ. Imitativa se snaží napodobit lidský hlas nebo jiné zvuky a v textu zastupují imitovaný zvuk. Na rozdíl od interjekcí nejsou imitativa interpretována podle příznaků (oireet) a vždy vystupují v pozici nepřímé řeči (oratio indirecta). Pokud je však imitativní výraz spojen se svým původcem (osobou, bytostí nebo událostí) a lze jej vykládat na základě příznaků, stává se interjekcí. Do takových výrazů patří přírodní zvuky *huu* (sova), *ihaha* (kůň), *kot kot – pot pot – luk luk* (slepice); *hahaha*, *hihihi*, *hehehe*, *hohoho* (lidský smích), *krhoo-oo* (chrápání), *hatsis* (kýchnutí), *läiskis*, *loiskis* (cák, zvuky vody) apod. (Penttilä 1963: 503 - 504).

2.7.2 Ideofony

Ve finštině se vedle interjekcí můžeme setkat také s termínem tzv. **ideofonů** (ideofonit), neboli výrazů využívajících zvukovou symboliku pro vyjádření smyslového vjemu určitého aspektu konkrétní události.

Tyto výrazy jsou podle Sulkaly (1992: 397) užívány mluvčími k evokování živého dojmu určitého pocitu nebo smyslového vnímání, např. pro vůni, barvu, tvar, zvuk nebo pohyb. Svou funkcí a použitím se tedy velmi přibližují interjekcím. V podstatě se tedy jedná jen o jiné pojmenování pro interjekce ve finštině, některé z nich se však mohou přibližovat také částicím nebo příslovcím.

Mnohé ideofony ve finštině tvoří zdvojené tvary. Většina z nich jsou adverbia tvořící dvojici zpravidla v určitém pádu (často v instruktivu).

Pro ideofony jsou typické následující znaky: počáteční konsonant je stejný u obou slov, ale liší se vokál ve druhém slově; nebo se liší počáteční konsonant, a vokály zůstávají stejné, případně se liší. Tímto vokálem je nejčastěji *i* nebo *u* u prvního slova a u druhého *a*. Vokál *a* se nikdy neobjevuje v první slabice počátečního slova. Jinými slovy, uzavřený vokál je kombinován s otevřeným. Například: *huiskin haiskin*, *hujan hajan*, *hyrskyn myrskyn*, *sikin sokin*, *vinksin vonksin* 've spěchu, v nepořádku'; *heikun keikun* 'sbohem'; *muksin maksin* 'vzhůru nohama'; *hissun kissun* 'tiše'; *hölkykyn kölkyn* 'na zdraví'; *kilin kalin/ kilin kolin* 'onomatopoická slova'; *kipin kapin* 'spěšně'; *nipin napin/ nippa nappa* 'právě'.

Pokud se párová slova liší v úvodním konsonantu, v první slabice druhého slova nebude vokál *a*. Výrazy, ve kterých se vyskytuje vokál *u* v první slabice úvodního slova a vokál *a* v první

slabice u druhého obvykle odkazují sémanticky k výrazům vyjadřujícím zmatek nebo nepořádek. Pokud se v první slabice úvodního slova vyskytuje *i* a *u* následujícího slova *a*, znamená výraz *'právě'* (Sulkala 1992: 397).

2.8 Vznik citoslovcí

Citoslovce představují v češtině neuzavřený, produktivní slovní druh. Také podle finské mluvnice *Iso suomen kielioppi* tvoří finská citoslovce stále otevřenou skupinu. Další výrazy jsou vytvářeny podle potřeb mluvčích. Kromě toho jsou citoslovce přejímána z jiných slovních druhů, nebo z cizích jazyků jak jsem již zmínila výše, viz kap. 2.2. (ISK 2004: § 856).

Vytváření nových výrazů ve finštině (ISK 2004: § 146) probíhá několika způsoby. Obvykle jsou nová slova vytvářena na základě již existujících lexémů. K nejvýznamnějším způsobům vytváření slov patří odvozování neboli derivace (*johtaminen*) a skládání neboli kompozice (*yhdystäminen*). Společným rysem pro tyto způsoby tvoření slov je fakt, že vzniklá slovní zásoba je motivovaná již existujícím základem.

Vedle spontánního tvoření slov existuje také účelové vytváření nových výrazů, obvykle výrazů pro konkrétní potřebu např. odborných termínů. Slovní zásoba se vedle vytváření nových slov obohacuje také pomocí výpůjček z jiných jazyků. Vypůjčená slova se ve většině případů fonologicky přizpůsobí cílovému jazyku. Ve finštině tak dochází k nahrazování nezvyklých hlásek obvyklejšími (*yes > jess, wau > vau*).

Tvoření nových slov ve finštině vyjmenovanými způsoby podléhají jména, slovesa a příslovce. Oproti tomu zájmena, číslovky a partikule, tedy i citoslovce, nelze takto vytvářet. (ISK 2004: § 155)

Nové interjekce tak vznikají přecházením výrazů z jiných slovních druhů (např. částice *no*, slovesné imperativy *seis!*, vulgarismy *hitto*) anebo kombinací těchto výrazů s interjekcemi. Například částice *no* se může objevit ve spojení s citoslovcem, např. *no voi voi, no joo* apod (ISK 2004: § 859).

V psané formě je za užité interjekce a jejich podobu zodpovědný z velké míry autor a jeho cítění. Proto můžeme u různých autorů vidět odlišné varianty stejných interjekcí, jejich aktualizace nebo vizuální stylizace. Např.: *ARGH / aaarrghhh, hm / hmmmh* apod.

V češtině se interjekce chovají podobným způsobem. Také podle Mluvnice češtiny 1 nelze u citoslovcí v češtině hovořit o tvoření nových slov v pravém slova smyslu. Mluvnice češtiny 1 (1986: 16) klasifikuje slovotvornou stavbu citoslovcí spolu s číslovkami, předložkami, spojkami a částicemi jako omezenou, nevznikají tu neologismy, pouze se jednotlivá slova reprodukuje dle příslušných modelů. MČ 1 dává přednost termínu **utvářenost citoslovcí** než jejich tvoření, neboť tento termín implikuje běžně rozšiřování fondu slov daného druhu o slova nová, tj. především ve smyslu produkčním.

V češtině mohou citoslovce vznikat také dalšími způsoby. Jedním z nich je tzv. **interjekcionalizace**. Ta znamená přechod slova jiného slovního druhu (nebo spojení) k interjekcím, k výrazům citoslovečné povahy - např. *vida, hrome* (Lotko 1999: 46).

Citoslovce jsou také vytvářena pomocí aktualizací různého typu, např. spojováním s částicemi jako tomu je ve finštině. Kontaktové citoslovce *nazdar* se v citoslovečném výrazu *no nazdar* mění v obavně ironické, tj. emocionální citoslovce s daleko vyšší mírou expresivity (MČ 2 1986: 249).

2.8.1 Utváření citoslovcí

Z hlediska motivovanosti rozděluje Mluvnice češtiny 1 (1986: 516) citoslovce na **nemotivovaná**: *aj, ach, hej, fuj, pst*, a na **motivovaná**:

- přechodem z jiného slovního druhu (především ze sloves nebo jmen): *běda, hanba, bože, panečku, vida* (s imperativním plurálem *vid'te*);
- přírodními zvuky (citoslovce imitativní): *bé, mé, bú, haf* (mnohá jsou základem onomatopoických sloves, popř. jsou s nimi souvstažná: *bušit, bouchat, cinknout, cinkat, prásknout* atd.);
- přímá motivace slovtvorná je u citoslovcí vzácná např. odvozené *achich, ajta, zdvojené hafhaf*, spřežené *holahej, kčertu*.

Inventář jednoslovných citoslovcí doplňují víceslovné výrazy citoslovečné, jako zdvojené *buchy buch, cupy cup, dupy dup, hola hej, k čertu, u čerta, do háje*.

3 ANALÝZA CITOSLOVCÍ Z NĚKOLIKA RŮZNÝCH HLEDISEK

3.1 Materiál

V této kapitole se věnuji analýze získaného materiálu na základě poznatků, které jsem popsala v předchozích kapitolách. Interjekce jsem se rozhodla analyzovat ze sémantického, fonetického, morfologického a syntaktického hlediska. Analýza je provedena zejména ze sémantického hlediska, neboť je ve finštině zdaleka nejrozšířenějším způsobem nahlížení na citoslovce, a také se pro účely mého třídění jeví jako jediné možné.

Pro analýzu jsem interjekce excerpovala z komiksových sešitů napsaných finským autorem. Pracovala jsem s díly B.Virtanen: *Arkistot avautuvat*, 1998; Teuvo Lyly: *Työ tekijänsä kiittää*, 1998; Viivi ja Wagner: *Parisuhteellisuusteoria*, 2006 a Hämäläinen – Seppänen: *Radio OTTO*, 2008.

Na problematiku třídění citoslovcí ve finštině existuje několik pohledů. Při excerpci interjekcí z komiksové literatury a také při jejich analýze jsem vycházela z klasifikace interjekcí podle mluvnice Iso suomen kielioppi z roku 2004 a sémantické třídění interjekcí jsem se založila na Stručné mluvnice finštiny, 1982.

Zkoumaného materiálu jsem ve výsledku nashromáždila velké množství, a proto jsem interjekce rozdělila do skupin dle původce a významu. Z nich jsem poté pro podrobnější zkoumání zvolila určitý typ. Rozhodla jsem se vybrat dva typy interjekcí na základě konkrétních charakteristik. Prvním kritériem výběru bylo, aby interjekce měla jako původce zvukový projev člověka. Tímto způsobem jsem z analýzy vyloučila onomatopoická citoslovce

a zvuky prostředí. Dále jsem interjekce s lidským původcem rozdělila do dvou skupin. První zastřešuje interjekce inspirované lidským hlasem. Do druhé skupiny jsem zařadila ostatní lidské zvukové projevy, tj. zvuky neprodukované hlasivkami, ale jiným způsobem, např. dýchání, funění, čichání, řihání apod.

Důvodem, proč jsem se rozhodla nepracovat s onomatopoickými výrazy bylo, že z pohledu finštiny (podle Iso suomen kielioppi) postrádají hlavní rys interjekcí, kterým je reakčnost.

Můj materiálový korpus obsahuje celkem 306 interjekcí jejichž původcem je člověk. Tyto interjekce jsem rozdělila do kategorií podle sémantických kritérií, tj. na základě jejich aktuálního významu v daném kontextu. Některá citoslovce se tak mohou vyskytnout paralelně v několika kategoriích, a to právě v závislosti na konkrétním užití. Třídění interjekcí jsem založila na uvedených gramatikách (Iso suomen kielioppi, Suomen sanojen alkuperä, Stručná mluvnice finštiny), slovnících (Perussanakirja, WSOY Suomi–englanti-opiskelusanakirja) a vlastní jazykové zkušenosti.

Interjekce uvádím v původním tvaru, ve kterém jsem je nacházela. Z hlediska přepisu jsem nezachovala způsob jejich psaní, tj. velká písmena vs. malá, a vypustila jsem doprovodnou interpunkci (např. vykřičníky, otazníky apod.). Nepřikládala jsem význam ani jejich grafickému zpracování. Interjekce tak hodnotím jen z jazykového hlediska. Seznam interjekcí zpracovaných do slovníčku a rozdělených podle kategorií se nachází v příloze č. 2.

Vedle lingvistické analýzy vypracuji v rámci jednotlivých kapitol pro lepší přehlednost také grafy, ve kterých statisticky porovnáám získaná data. Například srovnám, který sémantický typ interjekcí je ve finštině nejvíce užívaný, jaké rysy jsou nejtypičtější

ve vnitřní stavbě interjekcí a na závěr vypracuji přehled nejvíce frekventovaných finských citoslovcí.

3.2 Hledisko sémantické

Jak jsem již zmínila, sémantické hledisko bylo hlavním kritériem pro vymezení a ohraničení zkoumaných typů interjekcí.

Ze sémantického hlediska se interjekce řadí k tzv. plnovýznamovým slovům. Úkolem citoslovcí, jak v mluveném, tak i psaném jazyce je snaha o zprostředkování určité emoce v co nejjednodušší formě a tím omezení obširných popisů situací. Tím významnou měrou usnadňují vyjádření se, a také napomáhají rychlejšímu pochopení u posluchače nebo čtenáře.

Na základě analýzy sebraného materiálu, a s pomocí třídění citoslovcí dle Stručné mluvnice finštiny (Lindroosová, Čermák 1982: 170 – 172), jsem vytvořila přehled kategorií citoslovcí, která se v použitých komiksech vyskytovala.

3.2.1 Rozdělení interjekcí dle původce

1. Zvuky lidského hlasového ústrojí

a. Emocionální

- námaha, únava (*huh, huhhuh, ,puuh, äh puh*)
- pochopení (*jaa, jaha, jaaha, jaahas, aha, ahaa, aijuu, ai, ai jaa, ai niin*)
- souhlas (*joo, juu, kyllä, kyll, kylläpäs, tottakai, okei, jaa jaa*)
- nesouhlas, odpor (*eii, höh, pyh*)

- zloba, vztek (*hys, krmh, ärh, krhm, urgh, graah, urugh, hämph*)
- přemýšlení (*hm, hmm, hmmm, mm, öö*)
- překvapení (*ooh, oho, ohoh, ah, äh, ups, hups, öh*)
- podivení (*jaa, jaaha, jaahas, jopas, hnh, höh, oi, ai*)
- zděšení, strach (*aarg, aargh, ääh, äyk, iik, hö*)
- radost (*hurraa, jihuu, vau, bravo, maa-ha-ha-ha-aali*)
- smích (*haa, hah hah, heh heh, hihi, kjäh kjäh*)
- bolest, strach (*auts, ai, oi, äää, böö*)
- opovržení, odpor (*hui, hyi, höh, pah*)
- rozpaky, váhání, pochyby (*ee, nooh, öö, ehem*)
- po-vzdech (*aah, ooh, öh, äh, äh ja voi, oo*)
- nářek (*oijoi, voi ei, ai ai, jaijaijai*)
- libost, např. při jídle či pití (*mm, mmm*)
- podcenění, nepřijetí (*höh, pyh, höpö höpö*)
- nápad, nová informace (*ahaa*)
- tázání (*hä, häh, no, hnh, tä*)
- lamentování (*jäkä jäkä*)
- mumlání (*mutinaa, älämölö, mums mums, kiäh kiäh, aa aa, tuuti lullaa, göök*)

b. Kontaktní

- pozdravy (*hei 'ahoj', hei hei 'ahoj při rozloučení', heippa 'papa', morjens 'zdravíčko', päivää 'dobrý den', huomenta 'dobré ráno', terve 'nazdar', hai 'ahoj z anglického hi'*)
- jiné (*kiitos 'děkuji', tervetuloa 'vítej(te)', anteeksi 'promiň(te)', näkemiin 'naviděnou'*)

- kletby, lamentování (*pahus 'sakra', jösses 'ježiš', sika 'prase', kirottua 'proklatě', niljake 'slizoun', hulttio 'darebák', moukka 'křupan', kakara 'spratek'*)
- vybídnutí, výzvy (*haloo 'haló', hei kulta 'hej zlato', no no 'no co', seis 'stát', hys 'huš'*)
- přípitek (*onneksi olkoon 'na zdraví'*)
- při spěchu (*kiri kiri 'šup šup'*)
- skákání (*hop 'hop'*)
- tišení (*shh 'ššš', pst 'pšt'*)
- volání na zvířata (*kurre kurre*)

2. Ostatní lidské zvuky

- čichání (*nuuh*)
- dech a funění (*lääh, puuh, heh, huh huh*)
- polykání (*gulp, klunk*)
- plivání (*ptyh*)
- plyny (*pröt, prööt*)
- políbení (*moiskis, pusi*)
- pláč (*snif*)

Těmto typům interjekcí a jejich jednotlivým zástupcům se v následujících kapitolách věnuji podrobněji.

3.2.2 Zastoupení jednotlivých typů interjekcí

V této kapitole porovnáám výskyt interjekcí emocionálních, kontakto-
vých a ostatních lidských zvuků v rámci zkoumaného celku.

Mezi 306 zkoumanými interjekcemi jasně dominuje skupina emocionálních interjekcí, kterých jsem získala celkem 242. Tyto jsem rozdělila do tří podtypů. Pozitivních citoslovcí bylo celkem 55, neutrálních 110 a negativních 77.

Kontakto­vých interjekcí jsem excerpovala celkem 47. Dle typů to byly interjekce: pozdravu (16), jiné (12), výzvy a vybídnutí (6), přípitku (1), volání na zvířata (1), tišení (3) a klení (8).

Pro ostatní lidské zvuky jsem získala celkem 17 interjekcí: čichání (2), dechu (5), polykání (3), plivání (1), plynů (2), políbení (2), pláče a popotahování (2).

Celkem tedy tvoří 306 interjekcí, jejichž poměrné zastoupení zobrazuje graf č. 1. Emocionální interjekce tvoří s 242 zástupci 79%, kontakto­vá interjekce s 47 zástupci zastávají 15% a interjekce pro ostatní lidské zvuky tvoří se 17 zástupci 6% z celkového počtu.

Graf č. 1. Základní typy interjekcí dle zastoupení

3.2.3 Interjekce emocionální

Emocionální interjekce představují se 79% největší skupinu v mém korpusu. Tento typ interjekcí jsem dle významu rozdělila do tří základních skupin podle toho jaký druh emoce zastupují:

a) pozitivní emoce (celkem 55 interjekcí)

interjekce souhlasu (23), radosti (9), smíchu (20), nápadu (1) a libosti (2),

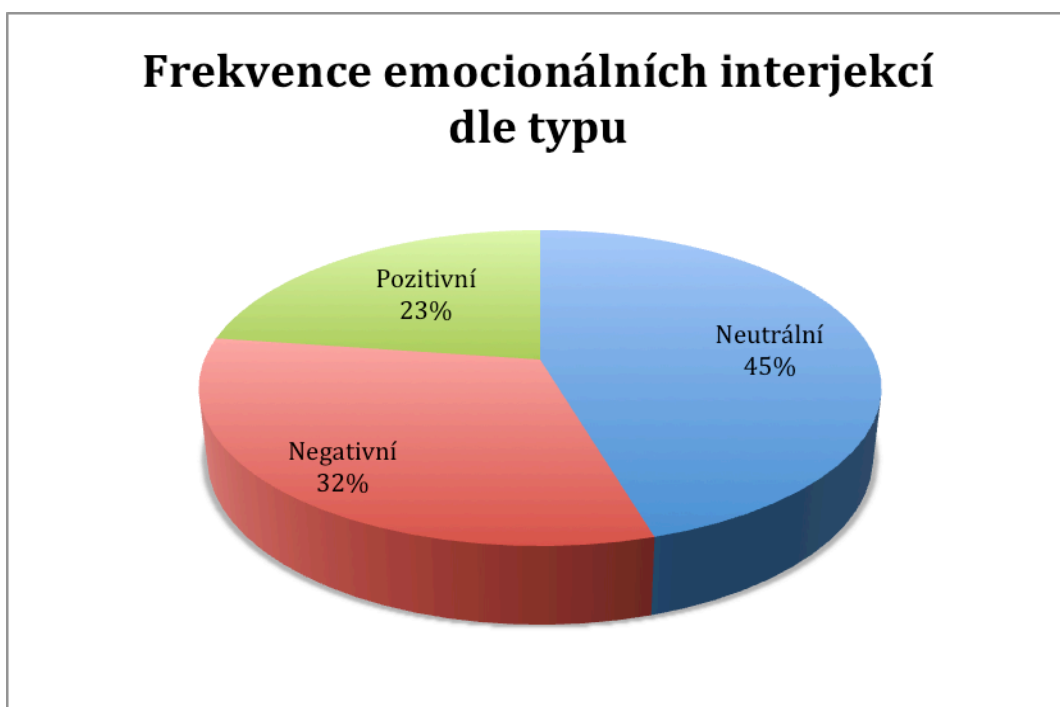
b) negativní emoce (celkem 77)

interjekce nesouhlasu (3), zloby (10), zděšení (12), bolesti a strachu (4), opovržení (25), naříkání (10), podcenění (1) a lamentování (12),

c) neutrální emoce (celkem 110)

interjekce námahy (6), pochopení (20), přemýšlení (17), překvapení (10), podivení a údivu (14), tázání (14), mumlání (7), rozpaků a váhání (6) a vzdychání (16).

Ze statistického pohledu tvoří mezi emocionálními interjekcemi skupinu s nejvyšším výskytem citoslovce pro neutrální emoce, kterých jsem získala 110. Interjekcí pro negativní emoce bylo celkem 77. Interjekce nesoucí pozitivní emoci se umístily poněkud překvapivě až na posledním místě s 55 exempláři. Pro lepší představu poměru výskytu jednotlivých typů emocionálních interjekcí přikládám graf č. 2.

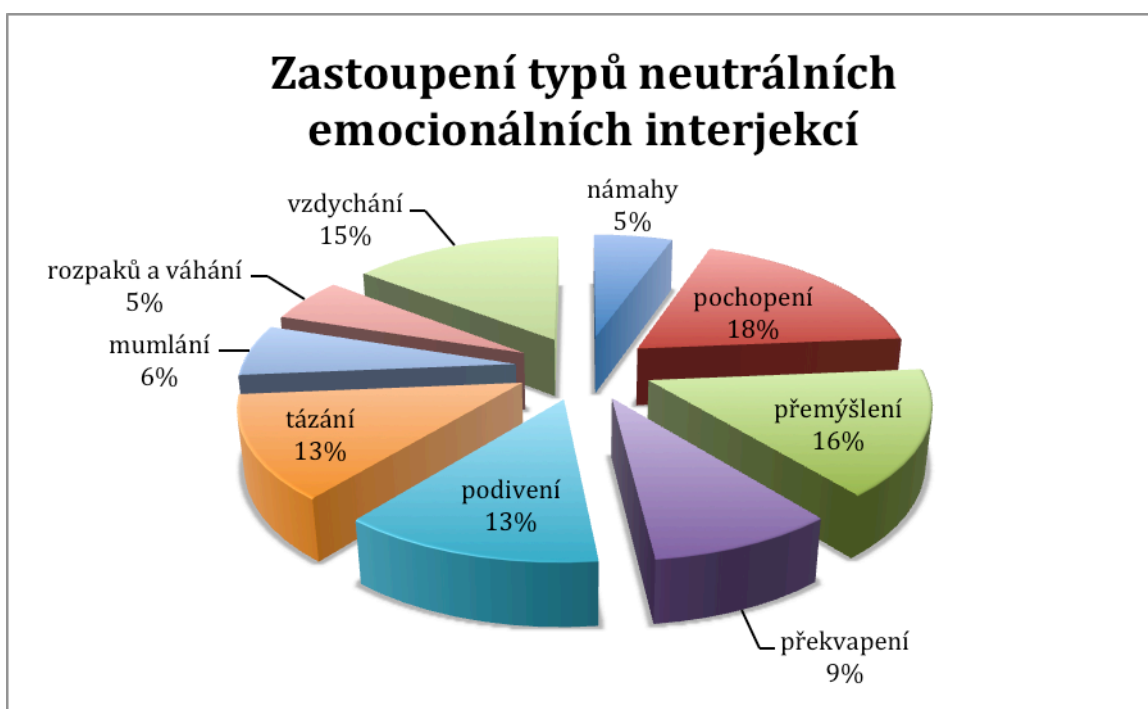
Graf č. 2. Frekvence emocionálních interjekcí dle typu

Na těchto výsledcích můžeme pozorovat určitou tendenci autorů finských komiksů, kteří přirozeně přikládají větší důraz vyjádření neutrálních emocí, které zažívají hrdinové v běžných situacích. Negativní emoce měly více exemplářů než pozitivní nejspíše proto, že ve světě komiksu pro dospělé se s negativními situacemi setkáme častěji než například v komiksech pro děti.

3.2.3.1 Podtypy neutrálních emocionálních interjekcí

Neutrální interjekce jsou se 45% nejvíce zastoupeným typem emocionálních interjekcí. V následujícím grafu č. 3 představím

zastoupení jejich podtypů. Z přehledu je patrné, že k nejvíce užívaným neutrálním interjekcím patří výrazy pro pochopení, přemýšlení, vzdychání, podivení a tázání. Z těchto výsledků lze vyčíst, kdy jsou interjekce nejčastěji užívány, tj. při reakci na novou informaci (pochopení, podivení a tázání), pro dokreslení děje (přemýšlení), nebo v nepříjemné situaci (vzdychání).

Graf č. 3. Zastoupení typů neutrálních emocionálních interjekcí

Nejvíce zastoupeným typem neutrálních interjekcí jsou citoslovce pochopení, nejčastěji se objevovala např. *jaa, jaahas, ai, ai juu, ahaa, ai niin*. Druhým nejběžnějším typem jsou citoslovce vyjadřující přemýšlení *hmm, mm, öö*, které se k interjekcím řadí, ačkoliv myšlení samo o sobě není vždy doprovázeno zvukem. Toto citoslovce má však velký význam právě v komiksu, ve kterém by jinak nemuselo být zřejmé, co postava dělá.

3.2.4 Přesahy mezi sémantickými kategoriemi citoslovcí ve finštině

V kapitole 3.2 jsem popsala třídění finských citoslovcí do sémantických kategorií. Stejně tak jako jsem se věnovala přesahům mezi typy citoslovcí v češtině (viz kap. 2.6), tak jsem se pokusila zjistit k jakým přesahům dochází v rámci sémantické platnosti citoslovcí ve vybraných finských komiksech.

V tabulce č. 2. jsem seřadila získaná citoslovce do skupin dle podobnosti a popsala, v jakých funkcích se vyskytovala.

Varianty citoslovce	Situace výskytu
<i>ai</i>	pochopení, podivení se (v kombinaci <i>ai + niin, juu, jaa</i> jen pro pochopení)
<i>ah, aah</i>	vzdychání, překvapení
<i>ahaa, aha</i>	pochopení, nápadu
<i>äh, ääh, äää</i>	námaha, vzdychání
<i>ärh, aargh, aarg</i>	zloba, zděšení
<i>jaa</i>	pochopení, souhlas
<i>jaaha, jaahas, jaha</i>	pochopení, podivení se
<i>mm</i>	přemýšlení, libosti
<i>oi</i>	vzdychání, podivení se, naříkání
<i>oo, ooh, oho, öh</i>	překvapení, vzdychání
<i>öö</i>	přemýšlení, rozpaky a váhání

Tabulka č. 2. Přesahy mezi sémantickými kategoriemi finských interjekcí.

Z tabulky je zřejmé, že mnohá finská citoslovce se mohou vyskytovat v různých, často i protikladných funkcích a dokreslovat odlišné situace.

Přesahy jsem zkoumala pouze u emocionálních interjekcí (tj. pozitivních, negativních a neutrálních). U kontaktních citoslovcí a ostatních zvuků s lidským původcem je jejich význam více méně neměnný. Alespoň u mnou zkoumaného materiálu se neobjevil případ sémantických přesahů u citoslovcí kontaktních a ostatních lidských zvuků.

3.3 Fonologická struktura citoslovcí

Fonologická struktura citoslovcí ve finštině je stejně tak jako i v jiných jazycích (např. v češtině) z velké míry odlišná od stavby ostatních slovních druhů. Pro citoslovce je typická expresivnost a příznaková fonologická struktura, která se projevuje v neobvyklých kombinacích fonémů a také ve zvýšeném výskytu fonémů jinak málo frekventovaných.

Ve finštině se vyskytují citoslovce, která respektují pravidla finské fonotaxe (např. výrazy *ai*, *oho*, *hui*), ale existuje mnoho takových, která tato pravidla porušují. V takovýchto výrazech se objevují například neobvyklé shluky konsonantů na počátku nebo na konci slova (*klunk*, *prööt*, *krääh*). Navzdory tomu, že se finština hromadění konsonantů ve slovech vyhýbá, je v citoslovcích často běžná jejich kumulace (*aargh*, *ups*), anebo může finština vytvořit citoslovce složená výhradně z konsonantů (např. *ssh*, *hmm*, *pst*,

krmh). Objevit se může také gemináta *hh*, která se jinak ve finštině nepoužívá (*ohhoh*, *hyhhyh*).

Finská citoslovce jsou také přirozeně bohatá na přední vokály *ä*, *ö*, *y* a jejich kombinace např. *yä*, *ui*, *ai* (v citoslovcích *yäk*, *ajaijai*, *hui* apod.). Pravidla vokální harmonie jsou ve finských citoslovcích dodržována (např. *öhöm*, *hyhhyh*), naproti tomu výrazy kombinující přední a zadní hlásky (např. * *öhom*, **hyhhuh*) se nepoužívají.

Dále je pro citoslovce charakteristický výskyt v tom kterém jazyce málo frekventovaných fonémů, v češtině např. *-ó-*, *-f-*, *-g-*; ve finštině *-g-*, *-b-*, *-z-*. Ve finských citoslovcích je také běžné opakování slabik (*hahaha*, *aiai*, *öhöh*). Finská dvouslabičná citoslovce mohou mít místo přízvuku na první slabice přízvuk na poslední (*haloo*, *hyhhyh*, *oho*, *öhöm*) (ISK 2004: § 857).

Z hlediska morfo-fonologického (MČ 2 1986: 240) dokresluje celkový obraz fonologické příznakovosti jako prostředku expresivity tendence citoslovcí k značné variabilitě původně téhož výrazu (ve finštině např. *juu*, *joo*, *jaa*, *jaaha*, *jaahas*, *hä*, *häh* apod.).

V komiksech navíc fonologickou strukturu citoslovcí ovlivňuje, kromě výše zmíněných charakteristik, typické zobrazování citoslovcí ve výrazné grafické podobě. Za účelem zdůraznění tak mohou vznikat dlouhé řady opakujících se vokálů i konsonantů. Například *aaaaagrrrr*, *vrrrrr*, *yäääää*, *ZZZ* apod.

3.4 Hledisko morfo-fonologické

Při pohledu na strukturu citoslovečných výrazů jsem nezaznamenala používání předpon ani přípon. Vzhledem k faktu, že jsou citoslovce (až na výjimky) slova neohebná, nelze u nich sledovat změny v rámci flexe, tj. skloňování ani časování.

Morfémová stavba interjekcí je specifická, mnohdy jsou to výrazy tvořené jen diftongy nebo jejich kombinací.

Helena Sulkala a Marja Karjalainen (1992: 398) se ve své knize 'Finnish: Descriptive Grammar' věnují interjekcím a jejich stavbě. Upozorňují na fonotaktické odchylky ve stavbě citoslovcí. Finská slova jsou zřídka zakončena konsonantem *h* nebo *m*, nebo dokonce jejich shlukem. To je naopak běžným jevem u citoslovcí, viz tabulka č. 3.

-ks	<i>naks 'křup', poks 'buch'</i>
-ns	<i>morjens 'zdravím'</i>
-ps	<i>kops 'ťuk, cvak', hops 'strk'</i>
-ts	<i>rits 'prask'</i>
-h	<i>ahah, ohoh 'aha'</i>
-m	<i>pam 'bum'</i>

Tab. č. 3 Odchylky v koncových konsonantech u citoslovcí

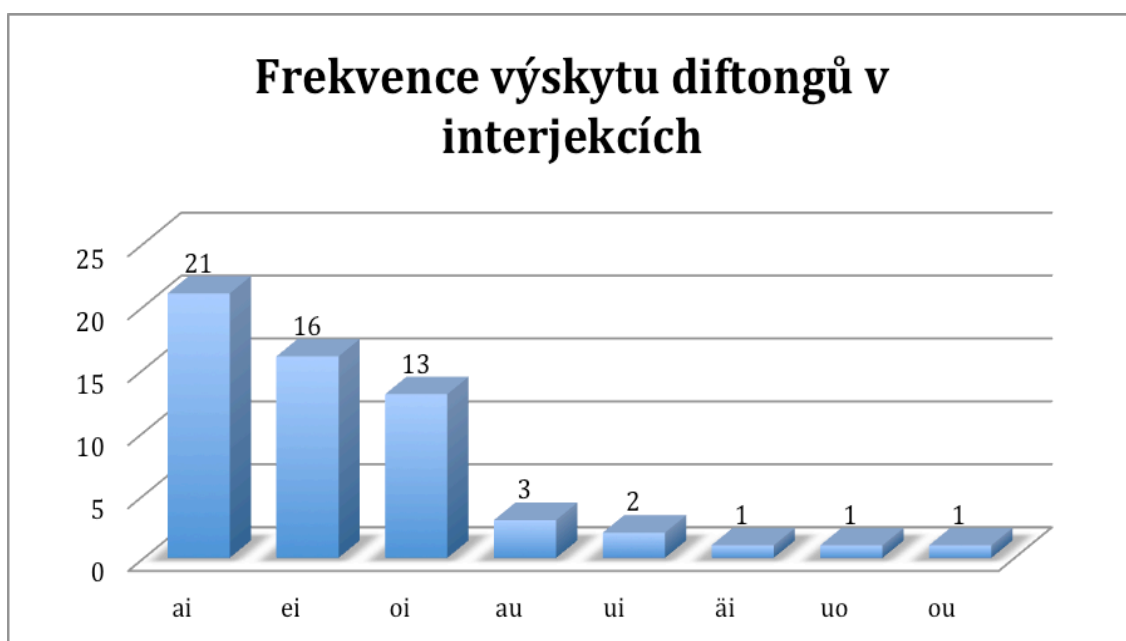
Finština hojně využívá možnosti vytvářet interjekce z diftongů. Diftongy *ai* a *oi* samy o sobě slova běžné slovní zásoby netvoří, ale mnohá krátká citoslovce obsahující diftong jsou shodná s jinými lexémy, např. *voi* (interjekce) a *voi* (máslo/ 3.os.sg. od

slovesa *voida*). Diftong *yi* se objevuje v citoslovci *hyi*, ale nenajdeme jej v běžné slovní zásobě.

Při práci se získanými interjekcemi jsem zjistila, že většina z nich je vystavěna na jednom morfému (případně na dvou morfémech), který se může opakovat, a to až pětkrát (*ajaijai*, *oioioi*). Takový morfém může tvořit interjekci i sám o sobě (*ai*, *oi*), anebo je začleněn do slabiky (*voi*, *hui*, *hei*, *okei*, *vau*). Slabiky mohou být tvořeny nejen kombinací konsonant + diftong/vokál (*moi*, *juu*), ale také kombinací konsonant + slabikotvorná souhláska *r*, *l* a zřídka také *m* nebo *s* (*grrr*, *hmm*, *psst*).

Vedle standardních diftongů jsem ve finských interjekcích objevila také jiné kombinace vokálů např. *iä* (*kiäh*), *io* (*hulttio*).

U interjekcí s lidským původcem byly nejužívanějšími diftongy *ai*, *oi* a *ei* (viz graf č. 4).

Graf č. 4. Frekvence výskytu diftongů v interjekcích

3.5 Zvuková symbolika

Zvuková symbolika je svou podstatou vlastní mnoha jazykům. Reuven Tsur (1992: 24 -25) uvádí, že lidská mysl vnímá přední vokály (*i, e*) jako vyšší než zadní vokály (*u, o*). Intuitivně lidé vnímají přední vokály jako jasnější než zadní, také konsonanty *p, t* jsou vnímány jako tvrdší než konsonanty *m, l*. Vedle toho také zmiňuje, že jazyky obsahující dvojhlásky *-oa, -eu* (např. francouzština) jsou pociťovány jako zvukomalebnější než jazyky používající shluky konsonantů (např. *pf, ts* apod.).

Ve finštině lze u fonotaxe interjekcí pozorovat existenci zvukové symboliky. Podle Rytkönen (1935: 92) mají jednotlivé hlásky různou zobrazovací schopnost. Například pomocí *i* jsou vyjadřovány vysoké či pronikavé zvuky, rychlá nebo vypjatá činnost častěji než pomocí nízkých vokálů (např. smích *hihñat se* vs. *smát se hlasitě - hihittää, vs. hohottaa*). Pomocí labiálních souhlásek mohou být zobrazována slova vyjadřující něco kulatého, buclatého nebo hloupého jako např. *pollottaa, pomottaa, möllykkä, vömmelö 'tyhmyri'*.

Nejen ve finštině, ale i například v češtině se tzv. temné zadní vokály (*a, o, u*) vyskytují častěji v souvislosti s tichými, vážnými, smutnými a tragickými skutečnostmi, navíc mohou vyjadřovat tíhu, velikost a hloubku. Finské přední vokály (*e, i, y, ä, ö*, zvláště *e, i, y*) zobrazují veselé, radostné a šťastné skutečnosti, a také se hodí pro popis něčeho malého nebo vznešeného.

Ze zkoumaného materiálu jsem zjistila, že pro vyjádření souhlasu nebo pochopení je nejvíce užíváno hlásky *a*, výjimečně se k ní přidává také *i* (*jaa, ahaa, ai jaa*). Vedle toho při vyjadřování překvapení nebo údivu je dominující hlásky *o* (*oho, oh, ooh, oi,*

hoh). Pro vyjádření zloby je užíváno méně vokálů, typické je shlukování tvrdých konsonantů *r, k, g, h* (*urgh, krmh, grr, ärgh*). U nářku se nejčastěji vyskytují diftongy *ai, oi* (*aijai, voi voi, oiioi*). Pro souhlas, radost a smích nelze určit dominující vokál(y), neboť jsou užívány jak přední, tak i zadní (*joo, juu, okei, vau, hihi, hehe, haha, jihuu*) a jejich libovolné kombinace.

Pro finštinu tedy nelze vyčlenit přední, zadní nebo konkrétní vokály pro vyjadřování pozitivní nebo negativní emoce. Finština užívá jejich kombinace jen s ohledem na zachování pravidel vokální harmonie ve slově.

3.6 Hledisko syntaktické

Ve finské lingvistice není při studiu interjekcí syntaktické hledisko považováno za významné. Jako nesklonná slova nemohou interjekce samostatně tvořit věty v pravém slova smyslu. Nehrají ve většině případů žádnou roli v syntaxi věty. Jsou to tzv. funkční slova. (Alho, Kauppinen 2009: 79).

Podle Ikoly (1976: 170) se citoslovce často vyskytují v tzv. neúplných (nebo jednočlenných) větách, tj. ve větách, kde schází základní větný člen - přísudek. Mohou to být např. zvolání *Ulos!* (*Ven!*), *Hyvä!* (*Dobře!*) apod.

Interjekce se objevují také ve funkci zvolání či výkřiků, např. *Ah!*, *Voi voi!*, *Voi että!*. Vytváří tak zvláštní druh promluvy, která není větou, neboť obsahuje jen citoslovce. Někdy se citoslovce ale zapojují i do větných celků. Např. *Voi että minä nauroin!* (*Oho, to jsem se nasmál.*) (Sulkala, Karjalainen 1992: 26-27).

Některé gramatiky uvádějí, že interjekce mohou výjimečně stát i ve funkci přísudku. S takovým případem jsem se však v komiksech nesečkala.

3.6.1 (Větné) pozice citoslovcí

Jak jsem již zmínila výše (v kap. č. 3.6) mohou citoslovce utvářet jednočlenné věty, anebo být součástí vět úplných a souvětí.

Co se postavení týče, tak citoslovce může stát prakticky kdekoli v textu – na počátku, uprostřed nebo na konci věty/promluvy, nebo samostatně mimo text. V uvedeném příkladu se citoslovce integruje do věty:

*Löin Schwartzin, Reinon ja Railin kanssa vetoa siitä, että Tuomiojasta tulee presidentti. Mutta **pah**, eipäs vaan tullut, vaikka meillä kotona kuinka jännitettiin. (Vsadil jsem se se Schwartzem, Reinem a Railim o to, že se Tuomioja stane prezidentem. Ale **pf**, nestal se, přestože jsme byli doma tak napnutí.) (ISK § 856).*

Vedle syntaktického postavení interjekce hraje v komiksu významnou roli také její grafické zpracování a zapojení do textu. Při zkoumání sebraného materiálu jsem došla k závěru, že v komiksu se citoslovce mohou vyskytnout ve třech pozicích. Může to být spolu s promluvou v jedné „bublině“, což není příliš obvyklé. Další možností je vložení citoslovce do vlastní „bubliny“ anebo grafické znázornění přímo v obrázku. Pro vyjádření zvuků osob nebo zvířat je typičtější citoslovce ve vlastní „bublině“ a pro zvuky pocházející z prostředí nebo předmětů zase způsob vpisování do obrázku.

Na následujících stripech představuji příklady umístění interjekcí a jejich možných větných pozic.

V obr. č. 1 interjekce (*pyh*) stojí v prvním okénku ve vlastní malé bublině, dále ve druhém okénku přímo v obrázku (*nikkar nikkar*).

Obr. č. 1

V obr. č. 2 stojí interjekce kontaktová (*hei*) v prvním okénku v bublině jako součást textu.

Obr. č. 2

V obr. č. 3 se vyskytuje interjekce dechu (*puuh*) stojící přímo v obrázku v prvním okénku, a dále také interjekce klení (*sika*) ve vlastní bublině ve třetím okénku.

Obr. č. 3

V obr. č. 4 uvádím příklad, kdy se interjekce vyskytuje v bublině a to na konci věty (*joo*) ve třetím okénku.

Obr. č. 4

Všechny tyto příklady jsem čerpala z knihy Viivi ja Wagner: Parisuhteellisuusteoria, 2008.

4 CITOSLOVCE V KOMIKSU

4.1 Úloha citoslovcí v komiksu

V komiksech hojně využívaná citoslovce zastávají ve zkratce stejnou funkci, jakou plní v krásné literatuře líčení a popis zprostředkovaný v celých větách a souvětích.

4.2 Jazyk a text komiksu

Podle Juhy Herkmana (1998: 68) je pro jazyk komiksu specifická souhra obrazu a slov. Komiksy mají svůj vlastní výrazový jazyk.

Komiksový jazyk se skládá z nadpisu, dialogů (mezi postavami) a monologů (nebo myšlenek postav). Tímto způsobem jsou vysvětlovány či doplňovány události (např. přesun na jiné místo) na obrázcích (Hänninen, Kemppinen 1994: 82).

Jana Hoffmannová ve svém článku 'Komiks a jeho verbální složka' popisuje komiksový jazyk jako specifický fenomén, a vychází při tom z díla Thierryho Groensteena (The System of Comics). Kombinace textu, tj. jazykové složky se složkou obrazovou vede ke značnému omezení textu. Text a obraz společně vytvářejí unikátní jednotu a zprostředkují dějovou linii. K základním rysům komiksu patří antropocentrismus a typizace. Komiksy věnují detailní pozornost především hrdinům, jejich vzhledu gestům a pohybům.

Pro komiks je také charakteristické opakování a stereotypizace. Také mluva postav a průběh dialogů má tendenci ke zjednodušování.

Svým charakterem může komiksové zpracování příběhů připomínat novodobé akční filmy. To je způsobeno zvýšeným výskytem zvolání, výkřiků (mnohdy redukováných na citoslovce), imperativních výzev apod. „Požadavek vyhraněné reprezentace ve vzájemné podpůrnosti a svázanosti textu a obrazu vede často i k nadsázce, k přeexponované expresivitě“ (Hoffmannová 2008).

Kromě standardního jazyka se v komiksech vyvinul i zvláštní vizuální jazyk založený na používání symbolů. V komiksu je možné nahradit jazyk symboly, které si čtenář vykládá instinktivně. Schopnost plně porozumět tomuto jazyku je možné získat jen čtením komiksové literatury. Pomocí symbolů jsou často nahrazovány různá slova, např. nová myšlenka - nápad nebo třeba chrápání (Hänninen, Kemppinen 1994: 86). Pro vyjádření emocí nebo větší expresivitu komiksového textu se nejběžněji používají tyto symboly *, #, @, ?, ! apod. Někdy také bývají části vulgarismů nahrazovány těmito symboly. Např. *@#kele! (Pitkänen 1998: 11).

Je otázkou, zda by se tyto symboly a znaky měly řadit k citoslovcím. Já jsem se rozhodla zahrnout mezi citoslovce pouze takové výrazy, které obsahují pouze slova bez znaků a znamének diakritiky. Do statistiky jsem tedy nezahrnula žádné symboly, které svou podstatou patří do parajazykových prostředků.

4.3 Přehled nejméně používaných citoslovců v použitých komiksech

Pro ucelení obrazu o citoslovcích ve zkoumaných komiksech (viz kap. 3.1) jsem se rozhodla vytvořit přehled nejvíce užívaných citoslovců. Získaná citoslovce jsem seřadila podle hojnosti výskytu a pro názornost vytvořila graf č. 5 Nejfrekventovanější citoslovce v komiksech.

Pro snazší uspořádání citoslovců podle frekvence jejich výskytu jsem je roztrídila do skupin na základě sémantické nebo fonologické podobnosti, tj. různé varianty jednoho citoslovce nebo citoslovce s prakticky stejným významem jsem počítala do jedné skupiny.

Graf č. 5 Nejfrekventovanější citoslovce v komiksech

Jak je patrné z tabulky, jednoznačně nejfrekventovanější je citoslovce *pah, pyh, pöh* (s 21 exempláři), kterých se užívá pro vyjádření opovržení. Za jejich dominantní postavení je zodpovědný komiks Teuvo Lyly: *Työ tekijänsä kiittää*, jehož hlavní postava často projevovala znechucení nad prací. Na druhé příčce se umístily výrazy smíchu s variantami *hehe, heh heh, haha, hah hah* se 17 exempláři. Na třetí pozici jsou citoslovce *jaaha, jaahas, jaha* (celkem 15) používané pro pochopení nebo podivení se něčemu. Dalšími nejčastějšími citoslovci jsou výrazy pro vzdychání nebo zděšení *äh, ääh, äää* se 14 exempláři. Dále se umístila citoslovce *joo, jopas, juu* (12) vyjadřující souhlas a *hm, hmm* (12) znamenající přemýšlení. Citoslovce pro přijetí nové informace nebo pochopení *ai* (*ai niin, ai joo*) se vyskytla 11-krát. Dále jsem napočítala 9 exemplářů pro citoslovce *ojojoi, ajai* (naříkání), *kiitos* (děkování) a vulgarismy. Osmkrát se vyskylo citoslovce pozdravu *hei, heippa, heips*. A na konec po 7 exemplářích měla citoslovce *oho, ooh* (podivení se), *krmh* (zlosti), *hah, hä, häh* (tázání) a *kyllä, kylläpäs, kyl* (souhlasu).

4.4 Shrnutí analýzy

Celkem jsem analyzovala 306 nalezených exemplářů, které jsem excerpovala z děl výhradně finských autorů. Do analýzy jsem zahrnula pouze interjekce, které jsou inspirované zvuky vydávanými člověkem, ať už se jednalo o zvuky produkované hlasivkami, dechovým ústrojím nebo ostatní zvuky. Z analýzy jsem kromě onomatopoi vyloučila i slova s deskriptivní povahou, tj. popisující určitou činnost (jedení, pohyb apod.).

Citoslovce jsem analyzovala z několika pohledů. Prvním a zároveň určujícím hlediskem bylo sémantické. Dále jsem interjekce hodnotila z hlediska fonologického, morfologického a syntaktického.

Nejprve jsem získaný materiál roztřídila sémanticky. Toto kritérium bylo klíčové také pro následující podkapitoly. S pomocí Stručné mluvnice finštiny jsem interjekce rozdělila do dvou základních skupin: a) interjekce inspirované zvuky lidského hlasového ústrojí a b) ostatní lidské zvuky. První skupina se dále rozděluje na interjekce emocionální a kontaktové. Jednotlivé kategorie jsem doplnila získanými příklady a jejich překladem do češtiny.

Pro překlad interjekcí z finštiny do češtiny není dostupný žádný vhodný slovník. Pro přiblížení významu finských interjekcí českému čtenáři jsem se snažila najít ekvivalentní české výrazy pomocí uvedených slovníků, případně dotazováním se rodilých mluvčích.

V rámci sémantické analýzy jsem zkoumala také zastoupení jednotlivých typů interjekcí. Ukázalo se, že v rámci zkoumaného celku tvoří se 42% dominantní skupinu interjekce emocionální, jejichž skupina čítá v daném materiálu 242 exemplářů. Kontaktové interjekce zaujímají 15% s se 47 exempláři a interjekce pro ostatní lidské zvuky tvořily 6% se 17 zástupci.

Skupina emocionálních interjekcí se skládala z následujících podtypů, v závislosti na tom, jakou emoci zobrazují: pozitivní (55 interjekcí), negativní (77) a neutrální (110). Z těchto výsledků je patrné, že nejčastěji se vyskytovaly interjekce neutrální, které tvořily 45% emocionálních interjekcí. Interjekce pro negativní

pocity zaujímaly 32% a pro pozitivní pouhých 23%. Tyto podtypy jsem dále roztrídila do skupin podle situace jejich výskytu.

Za zmínku stojí složení skupiny neutrálních emocionálních interjekcí, v níž se nejčastěji objevovaly interjekce pro pochopení (18%), přemýšlení (16%) a vzdychání (15%), následovaly interjekce podivení, tázání, překvapení, mumlání, námahy, rozpaků a váhání (viz graf č. 3). Zmíněné typy interjekcí jsou charakteristické užitím pro reakci na novou informaci nebo situaci, ve které se mluvčí ocitnul. Nevyjadřují tedy názor ani stanovisko mluvčího, spíše dokreslují celkový obraz a umožňují zkrátit komiksový text na minimum, tj. vyjádřit daný pocit "ve zkratce" pomocí interjekce.

V rámci fonologické analýzy interjekcí jsem se zaměřila na jejich hláskovou stavbu. Vyšlo najevo, že většina interjekcí dodržuje pravidla vokální harmonie, tj. že se ve výrazech libovolně nekombinují přední a zadní hlásky. Naopak pravidla fonotaxe a obvyklá fonologická struktura jsou záměrně porušovány za účelem zvýšení expresivity daných výrazů. To se projevuje užíváním neobvyklých fonémů (např. *g, b, z*), shluků konsonantů (*krmh, grrr*) nebo neúměrným prodlužováním řad vokálů (*aaaaagr, hyyy*). Příznakové se u interjekcí ukázalo být také opakování slabik (*hahaha, kis kis*) a velká variabilita stavby téhož výrazu (*jaa, jaaha, jaahas*), na kterou má pochopitelně značný vliv preference autora. Autoři často užívají opakování stejných vokálů nebo konsonantů, aby tak dodali interjekci na důrazu. Vedle znásobování stejných hlásek nebo i slabik mají autoři možnost zvýraznit slovo také pomocí grafických prostředků, například užitím velkých písmen, přidáním znaků či symbolů apod.

Morfologická analýza mne utvrdila v tom, že interjekce, jako slova neohebná, neužívají předpony ani přípony a nelze u nich sledovat změny v rámci flexe. Charakteristickým rysem je možnost vytvářet interjekce i jen z diftongu (např. *ai*, *oi*) nebo z morfému (*oioi*, *voi*) případně pomocí opakování (*oioioi*). Sulkala a Karjalainen (1992: 398) v publikaci *Finnish: Descriptive grammar* zmiňují interjekce zakončené způsobem nezvyklým pro finštinu, tj. konsonantem *-h*, *-m* (*ohoh*, *pam*) nebo shlukem určitých konsonantů *-ks*, *-ps*, *-ts* (*naks*, *kops*, *rits*). U interjekcí tvořených pouze konsonanty bývá pravidlem užití slabikotvorné souhlásky *-r* (případně *-s*, *-m*) v libovolné kombinaci s dalšími (*grr*, *hmm*, *ssst*).

Nejvýraznějším morfo-fonologickým rysem u interjekcí je velká míra užití diftongů oproti běžné slovní zásobě. V grafu č. 4. jsem popsala nejfrekventovanější z nich. Nejvíce využívanými diftongy ve vybraných finských citoslovcích byly *ai*, *ei* a *oi*.

Při analýze vnitřní stavby interjekcí jsem se zajímala také o zvukovou symboliku, která je vlastní všem jazykům. Také ve finských slovech lze vysledovat uplatňování jejích pravidel. Určité hlásky mají různou zobrazovací schopnost, např. *i* užívané pro vysoké zvuky anebo *o* vyskytující se ve výrazech pro pro neco buclatého nebo hloupého, jak zmiňuje Rytkönen (1935: 92). V rámci skupiny interjekcí s lidským původcem jsem nezaznamenala takovéto užití zvukové symboliky. Důvodem je nejspíše fakt, že zvuková symbolika je využívána především pro jména anebo slovesa, přičemž nesklonné krátké výrazy jako citoslovce se jejím pravidlům přímo nepodřizují.

Na základě zkoumání interjekcí s lidským původcem se mi tedy nepodařilo potvrdit pravidla zvukové symboliky a definovat hlásky charakteristické pro vyjadřování konkrétních pozitivních,

negativních nebo neutrálních emocí, ale všimla jsem si, že například pro vyjádření souhlasu dominuje hláska *a*, pro citoslovce zlosti naopak převládá užití shluků různých konsonantů, obvykle vnímaných jako tvrdé, např. *k*, *r*, *h*. U naříkání nebo vzdychání se naopak využívá více vokálů a diftongů (*aach*, *oioi*, *ai ai*).

Ze syntaktického hlediska, jak jsem zjistila, nehrají interjekce ve finštině významnou roli. Podle Alho a Kauppinen (2009: 79) jsou to funkční slova, která nemohou samostatně vytvářet věty v pravém slova smyslu. Obvykle se interjekce vyskytují v neúplných nebo jednočlených větách, které postrádají přísudek. Interjekce se vymykají zákonitostem větné stavby. Mohou se vyskytnout prakticky na jakékoli pozici ve větě anebo mimo ni. Ve zkoumaném materiálu jsem zaznamenala interjekce jak integrované do věty/promluvy, tak také stojící samostatně. Z pohledu grafického zpracování mohou stát interjekce v samostatné "bublině", ve stejné "bublině" spolu s promluvou, nebo přímo v obrázku.

Analýzu jsem uzavřela zpracováním přehledu nejfrekventovanějších interjekcí v použitých komiksech. Na pomyslných prvních třech příčkách se umístila citoslovce pro vyjádření opovržení (*pah*, *pyh*), za nimi se umístily citoslovce smíchu (*hehe*, *heh heh*, *haha*, *hah hah*) a dále citoslovce pro pochopení nebo podivení se (*jaaha*, *jaahas*, *jaha*). V podstatě se takto ukázaly hlavní zástupci všech typů emocionálních interjekcí – pozitivních, negativních i neutrálních.

5 Závěr

V této diplomové práci jsem se zabývala problematikou finských citoslovcí jako slovního druhu a jejich analýzou.

Materiál pro rozbor jsem získala z komiksové literatury, která se pro excerpce interjekcí potvrdila jako nejvhodnější, neboť obsahovala interjekce ve výrazně vyšší míře než ostatní literární žánry.

V úvodní kapitole jsem představila terminologii spojenou s interjekcemi a další termíny užívané v této práci. Teoretický rámec práce jsem založila především na publikaci Iso suomen kielioppi (2004), která je v současnosti nejobsáhlejší finskou gramatikou.

Pro lepší přehlednost jsem určité charakteristiky finských citoslovcí představovala paralelně s popisem českých interjekcí. Z českých zdrojů jsem využívala především Příruční mluvnici češtiny (2003) a Mluvnici češtiny 1, 2 (1986).

Snažila jsem se porovnat názory autorů finských i českých gramatik a vybraných studií o interjekcích a aplikovat jejich závěry na exempláře získané z komiksové literatury.

Ukázalo se, že ve finštině je na rozdíl od češtiny slovnědruhové zařazení interjekcí poněkud vágní. Jinak se ale finská a česká citoslovce v mnohém podobají. Vedle shodné jazykové funkce a užití v obdobných situacích, mají též značné odlišnosti v hláskové stavbě oproti běžné slovní zásobě a používají shodné metody pro zvýšení expresivity. Také se potýkají s určitými obtížemi v třídění a s přesahy ve vlastních sémantických kategoriích.

V rámci druhé kapitoly jsem se snažila představit existující pohledy na klasifikaci citoslovcí.

Ve finštině jsou citoslovce nazývány 'interjektiot' nebo 'huudahdussanat'. Vedle těchto pojmenování jsem u několika autorů zaznamenala odlišné termíny pro více méně stejné typy slov, např. u Heleny Sulkaly (1992: 397) šlo o ideofony a Aarni Penttilä (1963: 503) hovoří o tzv. imitativech. Obě tato pojmenování zastupují určitý typ interjekcí.

Při třídění interjekcí do podkategorií, jsem se setkala se zvukomalebnými citoslovci. V češtině jsou onomatopoeia jedním ze základních typů interjekcí, a proto jsem jim věnovala kapitolu 2.3.1. Ve finštině se jejich pozice v rámci citoslovcí ukázala být diskutabilní. Iso suomen kielioppi (2004: § 856) řadí interjekce k tzv. expresivním partikulím, jejichž základním rysem je reakčnost. Ta u onomatopoei chybí, a proto by neměla být k interjekcím řazena. Také podle Evy Mikone (2002: 17 - 18), Heikkiho Leskinena (2001: 10) a Osma Ikoly patří onomatopoeia svou podstatou spolu s deskriptivou do tzv. expresivních slov. Z důvodu rozporuplného chápání onomatopoei ve finštině, jsem se rozhodla analyzovat jiný typ interjekcí.

Slovnědruhovú klasifikace interjekcí ve finštině ukázala větší variabilitu než v češtině. Při třídění slov do slovních druhů se v češtině nejlépe osvědčilo funkční kritérium, tj. klasifikace slov na základě jejich konkrétního užití. Ve finštině se primárně uplatňuje flektivní kritérium, ale pro roztrídění nesklonných výrazů se finština také přiklání k funkčnímu kritériu. Klasifikaci však ztěžuje fakt, že mnohé výrazy jsou v praxi užívány v proměnlivých rolích.

Nesklonná slova nebo slova s neúplným paradigmatickým se dle ISK dělí na příslovce (adverbit), záložky a předložky (adpositiot) a partikule (partikkelit). Na této klasifikaci se shodují všechny mnou užívané gramatiky. Interjekce jsou součástí partikulí, které se dále dělí do několika podkategorií, které se mírně liší v závislosti na gramatice. Podle ISK jsou mezi partikule řazena citoslovce (interjektiot), částice (dialogi, lausuma, modaali, fokus a sävypartikkelit), spojky (konjunktiot), důrazová slova (intensiteettisanat) a slova přibližného určení (likimäärän ilmaisimat) (ISK 2004: § 792). Osmo Ikola (1976: 23) uvádí alternativní dělení partikulí na příslovce (adverbit), před- a záložek (adpositiot), spojky (konjunktiot) a citoslovce (interjektiot). U jiných autorů se objevovaly další varianty klasifikace partikulí do podtypů, které jsem popsala v kap. 2.3.

Třídění samotných interjekcí do podkategorií se zběžně zabývá ISK, která uvádí tabulku s typy interjekcí a situací (viz tab. č. 1), ve kterých se objevují. Podtypů interjekcí je mnoho a v češtině i ve finštině dochází k fluktuaci interjekcí nejen v rámci vlastních typů, ale také v rámci slovních druhů. Ve finštině se mohou ve funkci citoslovce objevit např. zájmena, vulgarismy, pozdravy, slovesné imperativy, jiné slovesné tvary, nebo také substantiva. Vedle toho se citoslovce také často spojují s částicemi anebo s upozorňovacími slovy (huomionkohdistimet) apod.

Ve třetí kapitole jsem se věnovala analýze excerpovaných interjekcí a zaměřila jsem se pouze na interjekce, které měly jako původce lidské zvuky. Na uvedených příkladech jsem se snažila popsat tento slovní druh z pohledu sémantického, fonologického, morfologického a syntaktického. S pomocí statistických metod jsem sledovala také určité charakteristické rysy citoslovcí.

Při sémantické analýze jsem zjistila, že klasifikace finských citoslovcí je do značné míry podobná české. Na základě několika gramatik jsem vytvořila vlastní systém třídění citoslovcí, který jsem doprovodila příklady získanými z komiksové literatury. Příklady jsem doplnila o překlad do češtiny. Základní kategorie v mnou navrženém systému představují a) zvuky lidského hlasového ústrojí, které dále dělím na emocionální a kontaktné interjekce, b) ostatní lidské zvuky (dech, říhání apod.) viz kap. 3.2.1.

U sémantických podkategorií interjekcí jsem sledovala jejich zastoupení v rámci zkoumaného celku (tj. 306 komiksových interjekcí). Mezi základními typy interjekcí dominovala citoslovce emocionální se 79% (kontaktná zaujímala 15% a ostatní lid. zvuky 6%). U interjekcí emocionálních jsem popsala procentuální zastoupení jednotlivých podtypů, které tvořily interjekce neutrální (45%), negativní (32%) a pozitivní (23%). Nejtypičtější neutrální emocionální interjekce zobrazuji v grafu č. 3.

Dále v kap. 3.2.4 jsem se věnovala přesahům mezi sémantickými kategoriemi emocionálních citoslovcí a vytvořila tabulku č. 2, která obsahuje příklady citoslovcí s vysvětlením, v jakém významu se mohou v praxi vyskytnout.

Z fonologického hlediska se citoslovce v porovnání s ostatními slovními druhy ukázala být výjimečná svou vnitřní stavbou, užíváním neobvyklých hlásek, nestandardními kombinacemi vokálů a konsonantů, jejich shlukováním, reduplikací hlásek, slabik či celých výrazů, jak jsem popsala v kap. 3.3 a 3.4. Pravidla vokální harmonie jsou platná stejně tak u citoslovcí, jako u ostatních slovních druhů ve finštině.

Vedle studia fonologické stavby finských citoslovcí jsem se pokusila zjistit, zda u nich dochází k uplatňování pravidel zvukové symboliky, ale moje očekávání se nepotvrdila. V rámci sémantických kategorií interjekcí jsem pozorovala určité tendence v užívání konkrétních vokálů a konsonantů, avšak žádné hlásky se dle pravidel zvukové symboliky neprojevíly jako distinktivně expresivní.

Také z morfologického hlediska jsou citoslovce zvláštním slovním druhem. Jako neohebná slova nepodléhají flektivním změnám, nepoužívají předpony ani přípony, tj. zachovávají si stále stejný tvar. Ke změnám u nich dochází jen v rámci hláskových variací, za které je zodpovědný autor. Morfémová stavba interjekcí je specifická, při studiu získaných citoslovcí jsem se setkala s výrazy tvořenými jen diftongy nebo jejich kombinací. Vedle ustálených diftongů jsem u interjekcí objevila také méně obvyklé kombinace vokálů. V grafu č. 4 uvádím nejužívanější diftongy u zkoumaných interjekcí.

Syntaktické hledisko se u citoslovcí jeví jako méně významné než u ohebných slovních druhů. Citoslovce se často vymykají zákonitostem větné stavby, vyskytují se jednočlených nebo neúplných větách. U komiksových citoslovcí bylo důležitějším rysem spíše jejich fyzické umístění v okénku (stripu) a jejich začlenění do promluv.

Na závěr bych chtěla uvést zajímavost, které jsem si povšimla. Při čtení komiksově literatury jsem se setkala také s jinými formami expresivity než jsou interjekce. Komiksový jazyk je specifickým fenoménem, kterým se zabývala celá řada jazykovědců. Jedním z výrazných rysů, který odlišuje komiksový jazyk od ostatní

literatury je užívání zvláštních znaků. Pomocí symbolů jsou obvykle nahrazovány části slov, nebo celé výrazy (obvykle vulgarismy nebo jiná zvolání). Jako další charakteristické rysy komiksu lze zmínit grafické zpracování textu, souhra informací podávaných prostřednictvím obrazu a textu, stereotypizace, zjednodušování atd. Do svého zkoumání jsem takovéto jevy nezahrnula, protože se blíží spíše parajazykovým prostředkům.

5.1 Tiivistelmä

Tässä tutkielmassa tarkastelen interjektion käsitettä lähinnä suomen kielen valossa ja esitän eri kielitieteilijöiden näkemyksiä interjektioista.

Aineistona on runsaat 306 interjektiota, jotka olen poiminut suomenkielisistä sarjakuvista. Muihin kirjallisuuden lajeihin verrattuna sarjakuva osoittautui parhaaksi, koska se sisältää eniten interjektioita.

Tutkimuksen kohteeksi valitsin ihmisäänellä motivoituneet interjektiot. Tähän ryhmään kuuluvat sekä äänihuulilla luodut äänet että muut ihmisten äänet kuten hengityselinten tuottamat äänteet.

Ensimmäisessä luvussa pyrin esittämään määritelmät ja luokittelujärjestelmät, jotka nousevat tässä tutkimuksessa keskeisiksi. Teoreettinen rakenne tässä työssä perustuu eniten Isoon suomen kielioppiin. Sen ohella olen käyttänyt myös muita, kirjaluettelossa mainittuja lähteitä.

Suomen kielen interjektioiden ominaispiirteet olen kuvailut tšekinkielisten interjektioiden kanssa rinnakkain. Olen yrittänyt verrata eri suomalaisten ja tšekkiläisten lingvistien mielipiteitä interjektioista ja soveltaa saamiani johtopäätöksiä analyysiin.

Tuli ilmi, että tšekin kielessä interjektiot ovat melko selvästi määritelty sanaluokka, mutta suomen kielessä esiintyy enemmän variaatiota sanojen luokittelussa.

Olen saanut selväksi, että tšekin- ja suomenkielisillä interjektioilla on paljon yhteisiä piirteitä. Molemmissa kielissä interjektioilla on sama tehtävä ja niitä käytetään samankaltaisissa tilanteissa. Niillä on myös erikoinen äännerakenne ja niitä on vaikea jaotella alakategorioihin.

Toisessa luvussa kuvailen olemassa olevia sanaluokkajaottelujärjestelmiä. Suomen kielessä interjektiot nimitetään yleensä huudahdussanoiksi, mutta löytyy muitakin ilmauksia. Esim. Helena Sulkala (1992: 397) mainitsee ideofonit ja Aarni Penttilä (1963: 503) puhuu imitatiiveista. Molemmissa tapauksissa on kyse joistakin interjektioiden alatyypeistä.

Onomatopoeettisille ilmauksille olen omistanut luvun 2.3.1, koska ne ovat interjektioiden erikoistyyppi. Ainakin tšekin kielessä niillä on hyvin vakiintunut asema. Ison suomen kieliopin mukaan niistä kuitenkin puuttuu yksi tärkeä ominaisuus - reaktiivisuus. Sen takia olen jättänyt onomatopoeettiset interjektiot pois tästä tutkimustyöstä.

Interjektioiden sanaluokkajaottelua käsittelee parhaiten Iso suomen kielioppi, jonka mukaan taipumattomat sanat (tai sanat, joilla on osittainen paradigma) jaetaan seuraaviin luokkiin: adverbit, adpositiot ja partikkelit. Samaa mieltä ovat myös kaikki muut kielioppikirjat, joita olen käyttänyt, mutta alatyypit luokitellaan eri tavoin. Eri kieliopissa löytyy erimielisyyksiä taipumattomien sanojen tai partikkeleiden alajaottelusta. Partikkeleiden alatyypit esitän luvussa 3.3.

Interjektioiden jaottelu alalajeihin osoittautui aika hankalaksi tehtäväksi. Alatyyppejä on paljon ja ne usein vaihtelevat, koska interjektioiden merkitys on hyvin riippuvainen kontekstista. Luvussa 3.2.4 esitän interjektioiden alatyyppien päällekkäisyystapauksia ja selitän minkälaisissa merkityksissä ne toimivat.

Interjektioita voi pitää avoimena sanaluokkana, johon voi lisätä uusia sanoja. Ison suomen kieliopin mukaan ovat muista sanaluokista interjektioiksi kulkeutuneet sanat ovat tavallisia. Erityisesti partikkeleista usein siirtyy ilmauksia interjektioiksi.

Tutkielman kolmannessa luvussa hahmottelen laajahkoa, Stručná mluvnické finštiny:n aineistoon perustuvaa interjektioiden semanttista luokittelua, jonka olen muokannut sarjakuvainterjektioiden tarpeiden mukaan.

Interjektiot analysoin myös morfo-foneettisesta ja syntaktisesta näkökulmasta. Tilastollisilla menetelmillä olen jäljittänyt ja kuvaillut interjektioiden tietynlaiset erityispiirteet. Esitän saamani näytteet ja niiden käännökset tšekiksi.

Käännökset olen laatinut kielitajuni ja tuntemukseni avulla ja käytin myös kirjaluetelossa mainittuja sanakirjoja.

Interjektioiden fonotaksia koskevassa osassa käsittelen epäkonventionaalista äänteiden käyttöä ja muita keinoja, joilla korostetaan interjektioiden ekspressiivisyyttä.

Kuten odotin, analyysi todisti, että interjektiot ovat äänneasultaan varsin erilaisia verrattuna muihin sanaluokkiin. Toisinpäin äännesymboliikan käyttö ei osoittautunut täysin toimivaksi interjektioissa, mutta huomasin muutamia erikoispiirteitä vokaalien ja konsonanttien käytössä. Morfologisesti interjektiot eivät ole oikein kiinnostavia sanoja, koska ovat taipumattomia eivätkä käytä prefiksejä eikä suffikseja. Sanarakenteessa ilmenee variaatioita, jotka on usein luonut kirjailija.

Tutkielmassa pohdin myös interjektioiden syntaktista asemaa. Interjektioilla sarjakuvissa ei ole suurta syntaktista merkitystä. Tärkeämpi niille on, missä paikassa ne esiintyvät "stripissä". Interjektioiden mahdolliset esiintymisasemat kuvailen luvussa 3.6.1.

Viimeisessä luvussa pohdin sarjakuvan kieltä, sen merkitystä ja tyypillisiä ominaisuuksia. Tutkielman lopuksi esitän kaaviomuodossa sarjakuvissa eniten käytetyt interjektiot.

6 Použitá literatura

Primární- komiks

HEILÄ, Ilkka 2008: *B. Virtanen - Arkistot avautuvat*. Arktinen Banaani. Helsinki.

HÄMÄLÄINEN, PANTZAR, SEPPÄNEN 1998: *Teuvo Lyly - Työ tekijänsä kiittää*. Cosmoprint Oy. Helsinki.

HÄMÄLÄINEN, SEPPÄNEN 2008: *Radio OTTO*. Arktinen Banaani. Helsinki.

JUBA 2008: *Viivi ja Wagner – Parisuhteellisuusteoria*. Arktinen Banaani. Forssa.

Sekundární - slovníky a odborná literatura

ALHO, Irja, KAUPPINEN, Anneli 2009: *Käyttökielioppi*. SKS. Helsinki.

ANNUKKA, Aikio, VORNANEN, Rauni 1991: *Uusi sivistyssanakirja*. 11. painos. Otava. Helsinki.

ESČ = BACHMANOVÁ, J. 2002: *Encyklopedický slovník češtiny*. Lidové noviny. Praha.

ČERMÁK, František 2001: *Jazyk a jazykověda*. Academia. Praha.

ČERNÝ, Jiří 1998: *Úvod do studia jazyka*. Nakladatelství Rubico. Olomouc.

ČM = B. Havránek, A. Jedlička 1981: *Česká mluvnice*. SPN. Praha.

- FILIPEC, J. a kol. 2005: *Slovník spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- GENETZ, Arvid 1890: Suomen partikkelimuodot. Väitöskirja. Suomen Keisarillisen Aleksanterin-Yliopiston. SKS. Helsinki: 132 - 139.
- HAARALA, Risto 2001: *Suomen kielen perussanakirja*. Edita Publishing Oy. Helsinki.
- HURME, Raija a kol. 2009: *Suomi-englanti-suomi sanakirja* WSOY. Helsinki.
- HÄNNINEN, Harto, KEMPPINEN, Petri 1987: *Lähtöruutu sarjakuvaan*. Yle. Mikkeli.
- IKOLA, Osmo 1976: *Nykysuomen käsikirja*. Oy Weilin + Göös Ab:n kirjapaino. Tapiola.
- IKOLA, Osmo 2001: *Nykysuomen opas*. 2. painos. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. Turku.
- ISK = HAKULINEN, Auli 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS. Hämeenlinna.
- LEINO, Pirkko 2005: *Suomen kielioppi*. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.
- LESKINEN, Heikki 2001: *Ekspressiivisanaston asema itämerensuomalaisten kielten tutkimuksessa*. Toim. Juha Leskinen. Jyväskylän yliopisto.
- LINDROOSOVÁ, Hilikka, ČERMÁK, František 1982: *Stručná mluvnice finštiny*. Univerzita Karlova. Praha.

- LOTKO, Edvard 1999: *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. 1999. Praha.
- MIKONE, Eve 2002: *Deskriptiiviset sanat: määritelmät, muoto ja merkitys*. SKS. Helsinki.
- MČ 1 = Petr, J. a kol. 1986: *Mluvnice češtiny 1*. Academia. Praha.
- MČ 2 = Petr, J. a kol. 1986: *Mluvnice češtiny 2*. Academia. Praha.
- PENTTILÄ, Aarni 1963: *Suomen kielioppi*. WSOY. Helsinki.
- PMČ = KARLÍK, P; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. a kol. 2003: *Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha.
- RYTKÖNEN, Ahti 1935: *Deskriptiivisistä sanoista*. In: *Virittäjä*: 90 – 101.
- SULKALA, Helena; KARJALAINEN, Merja 1992: *Finnish: Descriptive Grammar*. Routledge. London.
- Suomen sanojen alkuperä I-III*. 1992 - 2000. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- VONDRÁČEK, M. 1998: *Citoslovce a částice – hranice slovního druhu*. In: *Naše řeč*: 29 – 37.
- TSUR, Reuven 1992: *What Makes Sound Patterns Expressive? The Poetic Mode of Speech Perception*. Duke University Press. Durham. London.

Internet

ISK = *Ison suomen kieliopin verkkoversio*. [online]. 2011 [cit. 2011-05-15]. Dostupné z <<http://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php>>.

Hoffmannová, Jana: *Komiks a jeho verbální složka*. Literární noviny. Literárky archiv 2004 - 2009 [online]. 2008, č. 22 [cit. 2011-05-20]. Dostupné z <http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=5373&rok=2008&cislo=22>.

7.1. Příloha 1 - Seznam tabulek, grafů a obrázků

Tab. č. 1: Třídění interjekcí dle ISK	23
Tab. č. 2: Přesahy mezi sémantickými kategoriemi finských interjekcí	45
Tab. č. 3: Odchytky v koncových konsonantech u citoslovce	48
Graf č. 1. Základní typy interjekcí dle zastoupení.....	41
Graf č. 2. Frekvence emocionálních interjekcí dle typu	43
Graf č. 3. Zastoupení typů neutrálních emocionálních interjekcí..	44
Graf č. 4. Frekvence výskytu diftongů v interjekcích	49
Graf č. 5 Nejfrekventovanější citoslovce v komiksech.....	57
Obr. č. 1	53
Obr. č. 2	53
Obr. č. 3	54
Obr. č. 4	54

7.2 Příloha 2 - Slovníček interjekcí

Interjekce a její varianty	Sém. typ interjekce	Situace výskytu	Překlad do češtiny
aaa aa	pozitivní	zpěv	láá láá
aarg, aargh	negativní	zděšení	áááá
ah	neutrální	překvapení, vzdychání	ach, ách
aah	neutrální	vzdychání	ach
aha, ahaa	neutrální	pochopení	aha, ahá
ai, ai jai ai	neutrální, negativní	pochopení, podivení, nárek	ah, aha, aj, ajajai
ai jaa, ai niin, aijuu	neutrální	pochopení	jo ahá
anteeks, anteeksi	kontaktová	omluva	promiň
auts	negativní	bolest	au, auvajs
äh (ja voih)	neutrální, negativní	vzdychání, nelibost	uch ach
äh puh	neutrální	námaha	uff
älämölö ungalapungala	neutrální	mumlání	nesrozumitelný křik
ärh	negativní	zlost	ggrr
äyk	negativní	odpor, zdešení	fuuj
ääh	negativní	zděšení, strach	uááá
äää	negativní	nárek	uáá (pláč)
bravo	pozitivní	radost	bravó
böö	negativní	strach	bať
ee	neutrání	váhání	ééé
ehem	neutrání	váhání, přemýšlení	ehm
ei	negativní	nesouhlas	né
grunt, urugh	negativní	bručení	grrr, vrrr
gulp	ostatní. lid. zvuky	polknutí	polk
göök	neutrální	mumlání	nesmyslný zvuk
haa	pozitivní	smích	háá
hah	negativní	údiv, úlek	aah
hah hah	pozitivní	smích	ha há
hai	kontaktová	zvolání	hai
hä	neutrální	úlek, údiv	có
häh	neutrální	podivení, tázání, zděšení	cožé
hämph	negativní	bručení, přemýšlení	chrmm
heh heh	pozitivní	smích	hehe
hei	Kontaktová	pozdrav	ahoj

hei hei	kontakto	rozloučení	sbohem
hei	neutrální	údiv	héj
heips	kontakto	upozornění, zvolání	hej, hejty
hi hi, hih hii	pozitivní	smích	hihi
hm, hmm, hm	neutrální	přemýšlení	hm, hmm
hnh	neutrální	údiv, nepochopení	heh, cožé
huh huh	neutrální	vzdychání, dech	fúú, hé
hui	negativní	zděšení, úlek	ááá, fuj
hulttio	negativní	vulgarismu	ničema
huokkaus	neutrální	zívání	zív
huomenta	kontakto	pozdrav	dobré ráno
hups	neutrální	překvapení	ups
huraa, huraa	pozitivní	radostné zvolání	hurá
hys	negativní	zlost, odhánění	kšá
hö	neutrální	údiv	oh
höh	neutrální	údiv, rozčilení	oh, no toto
höh höh.	neutrální	přítakání	hmm
höpö höpö	negativní	podcenění, nepřijetí	podcenení, nepřijetí
iik	neutrální	pištění	ííí
jaa	neutrální	údiv, pochopení	ahá, jo ták
jaa jaa	pozitivní	souhlas	jo jo
jaaha, jaahas, jaha	neutrální	reakce na novou informaci, pochopení, údiv	aha, ahá, jo aha, tak teda
jäkä jäkä	negativní	lamentování	blá blá
jihuu	pozitivní	nadšení	jupí
johan nyt!	pozitivní	souhlas, pobídnutí	no jó, šup
joo			souhlas, uvádí větu
jopas	neutrální	reakce na novou informaci	jo tak
jösses	negativní	vulgarismus	ježiš
juu, juu kyllä	pozitivní	souhlas	jo, jó, jasně
kakara	negativní	vulgarismus	spratek
kiitos	kontakto	děkování, zvořilost	děkuji
kirottua	negativní	klení	sakra
kiäh kiäh, kjäh kjäh	neutrální	nesmyslné mumlání, škodolibý smích	bla bla, chichi
klunk	ostatní lid. zvuky	polknutí	polk
krhm	negativní	zlost, bručení	grrrh
kurre kurre	kontakto	volání na zvířata	láká veverku
kyl, kyllä, kylläpäs	pozitivní	souhlas	jo, ano, jasan
lääh, lääh lääh	ostatní lid. zvuky	těžce oddechuje, funí	uff, úúff
maa-ha-ha-ha-	kontakto	zvolání	góól

ha-aali			
mm, mmm	neutrální, pozitivní	přemýšlení , libost,	mmm
moiskis	ostatní lid. zvuky	políbení	mlask
morjens	kontakťová	pozdrav	dobry ráno
moukka	negativní	vulgarismus	křupan
mums mums	ostatní lid. zvuky	mlaskání při jídle	mlask
mutinaa	neutrální	mumlání	mum mum
nähdään	kontakťová	pozdrav	nashle
näkemiin	kontakťová	pozdrav	naviděnou
no niin	neutrální	zvolání	no ták
no, no no	neutrální	zvolání, upozornění	no no
nooh	neutrální	váhání, přemýšlení	nó
nuuh			čichá
öh			překvapení, nemilé
öh ...hei vaan..öh	neutrální, kontakťová	vzdychání, zamilovaný pozdrav	ach...tak páá..och
oho	neutrální	údiv, úlek	ou, och
oi	pozitivní	zpěv	oí
oioi	neutrální, negativní	nárek, podivení	ojoj, oioioi
okei	pozitivní	souhlas	oukej
onneksi olkoon	kontakťová	radostné zvolání	gratulace
oo	pozitivní	zpěv	óó
ooh	neutrální	vzdychání, údiv	och
öö	neutrální	váhání, přemýšlení	ó
pah	negativní	opovržení, nelibost	pche
pahus	negativní	vulgarismus	sakra, k čertu
päivää	kontakťová	pozdrav	dobry den
pöh	negativní	nelibost	pfff
prööt	ostatní lid. zvuky	prdnutí	prrrd
pst	kontakťová	tišení, upoutání pozornosti	psst
ptyh	ostatní lid. zvuky	funí/plive si na prst	tfuj
pusi	ostatní lid. zvuky	políbení	lib
puuh	neutrální	námaha	úfff
pyh	negativní	odfrknutí, nesouhlas	tss, pff
ryys	ostatní lid. zvuky	nalévá se pivem	glo glo
se niljake	negativní	vulgarismus	ten slizoun
se sika	negativní	vulgarismus	to prase
seis	kontakťová	zastavení	stát
shhh, shhh	kontakťová	tišení	pss, pššš
snif	ostatní lid. zvuky	popotahuje při pláči	fňuk
terve	kontakťová	pozdrav	nazdar
tervetuloa	kontakťová	pozdrav	vítej
tottakai	pozitivní	souhlas	jasan, jasně
tä	neutrální	tázání	co, cože

ups	neutrální	úlek	ou, jejda
urgh, graah	negativní	nesmyslné bručení	chrr, grrr
vau	pozitivní	nadšení	jéé, wau
voi ei	negativní	zklamání, nářek, zděšení	ach né
voi kiitos kiitos...	kontaktohá, neutrální	děkování	óó děkuji děkuji